

Selskapet for Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 60 - 2016

© Selskapet for Grimstad Bys Vel 2016

ISSN 0803-1045

Opplag: 800

Redaktør: Per Ivar Ruhaven

Layout og grafisk produksjon: ATL Grafisk AS, avd. Tvedestrand Boktrykkeri

Forside: Krigsmonumentet på Kirkeheia. Ny forgylling av de tre måkene var Byselskapets gave til byen i anledning 200-årsjubiléet som kjøpstad. Foto: Knut Brautaset

Selskapet for Grimstad Bys Vel

Postboks 197

4892 Grimstad

INNHOLD

1. Forord	4
<i>Av Per Ivar Ruhaven</i>	
2. Ketil Aslaksen til minne	6
<i>Av Torgrim Næverdøl</i>	
3. Reidar Marmøy 90 år	8
<i>Av Odd Johnsen</i>	
4. Huset som ble bygd da Grimstad ble kjøpstad	9
<i>Av Knut Brautaset</i>	
5. SNEKLOKKEN – en skisse til en snart hundreårig historie ...	23
<i>Av Frode E. Mindrebø</i>	
6. Litt om kristenlivet og sjøfarten (med digresjoner)	34
<i>Av Jarle Georg Bjørklund</i>	
7. Bilder fra min barndom	53
<i>Av Knut Øvøsen</i>	
8. Gamle Grimstad-profiler (XI) Ragnar Aalvik 1888-1961	63
<i>Av Erik Aalvik Evensen</i>	
9. En Grimstad-sang blir til	68
<i>Av Per Ivar Ruhaven</i>	
10. Postmannslaget	74
<i>Av Per Ivar Ruhaven</i>	
11. Annonser	76

FORORD

Av Per Ivar Ruhaven

«Grimstad er bygget av mennesker som vendte sitt blikk mot havet», skriver Bjarne Berg i sin upubliserte Grimstad-historie, og i årets medlemsskrift som er nummer 60 i rekken, er det nettopp byens tilknytning til havet som gjenspeiles i flere av artiklene.

Sorenskrivergården ble opprinnelig bygd som rederbolig, og byggingen av byens mest staselige hus ble påbegynt samme år som Grimstad ble kjøpstad, i 1816. I sin artikkel om huset belyser Knut Brautaset bygningens lange livsløp.

«Sneklokken» var en av de siste seilskutene som ble bygd i Grimstad og den eneste som fortsatt er i drift. Frode E. Mindrebø gir oss interessante glimt fra skutas snart hundreårige historie.

«Broderkretsen på havet» er kanskje ikke kjent for så mange i dag. Jarle Georg Bjørklund forteller oss om denne og mye annet han har på hjertet i «Litt om kristenlivet og sjøfarten – med digresjoner».

I «Bilder fra en barndom» tar Knut Øvensen oss med til Vesøya og farens båtbyggeri der.

Vi fortsetter serien «Gamle Grimstad-profiler», og denne gangen beretter Erik Aalvik Evensen om livet til sin bestefar, fylkesgarter Ragnar Aalvik.

Hvorfor skrev Herman Wildenvey en Grimstad-sang i 1949? Svaret får du i den aller siste artikkelen i årets medlemskrift. Sangen kan du finne i «Mi kan'kje kalle Grimstad storby», den nye Grimstad-sangboka som Byselskapet gir ut i høst.

Odd Johnsen avsluttet sin mangeårige innsats som redaktør for Byselskapets medlemsskrift i 2015. Han overtok vervet etter Reidar Marmøy i 1997, og i årene som fulgte redigerte han 19 varierte og interessante medlemsskrift. Odd har også bidratt med nærmere 30 artikler i sin redaktørtid, og det var han som introduserte den populære artikkelserien «Gamle Grimstad-profiler». Selskapet for Grimstad Bys Vel retter en stor og varm takk til Odd for den gode jobben han har gjort. Selv om han ikke lenger har redaktøransvar, håper vi han vil bidra med nye artikler i Byselskapets årsskrift. Hans velformulerte stil og lette penn har gledet mange lesere.

En hjertelig takk også til årets artikkelforfattere. Fra ulike ståsteder og med forskjellig stil har alle tatt oss med inn i Grimstads eldre og nyere historie og gitt årets skrift noe for enhver smak.

Også i år er artiklene rikt illustrert. Mange av bildene er bearbeidet av Knut Brautaset. Hans fototekniske hjelp har vært uvurderlig. Tusen takk, Knut.

Sist, men ikke minst, går også en stor takk til våre trofaste annonsører. Dere har nok en gang bidratt til at vi kan presentere et innholdsrikt og variert årsskrift til våre medlemmer.

Grimstad 18. oktober 2016

Ketil Aslaksen til minne

Av Torgrim Næverdal

Styret i Selskapet for Grimstad Bys Vel ønsker å hedre vår mangeårige leder som gikk bort så alt for tidlig 15. september etter et kort sykeleie.

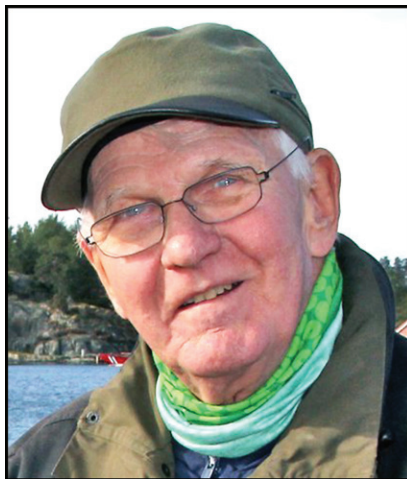
Ketil Aslaksen var utdannet tannlege, og de siste yrkesaktive årene var han tilknyttet den offentlige tannlegehelsetjeneste. Hans arbeidskapasitet var stor, og blant hans mange verv må nevnes formann i Grimstad Svømmeklubb og leder av Grimstad Røde Kors Hjelpekorps.

Byselskapet var Ketils store lidenskap fra han begynte i Skjærgårdskomiteén i 1984. Det var nok ikke tilfeldig at det var nettopp Skjærgårdskomiteén som fanget hans interesse. Han var en lidenskapelig seiler og opptatt av å ta vare på den rikdom byens skjærgård representerte. Hans brennende engasjement for Byselskapet førte han inn i Styret i 1989, som nestformann fra 1992 før han tok over formannsvervet etter Else Dalen i år 2000. Det har vært noen minnerike år hvor Ketils smittende entusiasme har vært drivkraften bak Byselskapets mange oppgaver. Utallige brev er blitt skrevet, tusenvis av henvendelser er blitt ekspedert og samtaler blitt ført, mang en sen kveldstime har gått med til møter, alltid i regi av formann Ketil.

Selskapet for Grimstad Bys Vel eier store områder som skal forvaltes og tilrettelegges for allmennheten, til glede for Grimstads befolkning og tilreisende turister. Det dreier seg om de fleste av våre vakre øyer i skjærgården, i tillegg eier Byselskapet Binabben, Groos og Vardeheia for å nevne noen av områdene. Mange søknader om støtte til vedlikehold av alle disse områdene er blitt sendt opp gjennom årenes løp, de fleste elegant formulert av Ketil, og samtlige med hans velsignelse.

Dugnad var et ord Ketil ofte brukte. Med kaffe i termos og en godbit som lokkemat trommet han titt og ofte sammen til dugnad, på Marivold med maling og vedlikehold av

Postmannslaget, samt rydding av stier og strender. Ute i skjærgården er våre øyer godt vedlikeholdt. Binabben og Vardeheia blir holdt godt i stand for opplevelsesturer for byens befolkning. Han elsket dugnadsånden, og det gav han stor glede å samle folk til felles løft for bevaring av Byselskapets områder. Hans utrettelige innsats ikke bare for Byselskapet, men ikke minst det arbeid han har

nedlagt innen kultursektoren opp gjennom årene, medvirket til at han mottok Grimstad kommunes kulturpris for 2012.

Ketil var i sitt ess når han ferdes i skog og mark. Han var bedre kjent i Grimstad kommune enn de aller fleste. Hans aksjonsradius var stor, fra de ytterste holmer og skjær, innover til de indre bygder. Utallige turer har han arrangert, ofte sammen med historielagene eller sammen med familien som han var så stolt av. Når Friluftsrådet Sør startet turbokserien som et tiltak og hjelp for å få folk ut i naturen, var det en selvfølge at Ketil ble kontaktet for råd og informasjon. Det resulterte i en flott innbundet turbok med 22 fotturer og 5 sykkelturner i kommunen, alle turene ble entusiastisk beskrevet og gjennomført av familien Trine Folkman i samarbeid med sin kjære far.

Selskapet for Grimstad Bys Vel går en utfordrende tid i møte nå som selve bautaen i Selskapet er falt bort. Men som den dyktige leder han var, delte han sine erfaringer med oss på en måte som gjør at Byselskapets virke kan fortsette. Selv om han nå ikke lenger fysisk vil være til stede, vil vi fornemme hans åndelige tilstedeværelse på våre styremøter i årene som kommer.

Takk for alle spennende møter og minnerike turer vi har fått være med på.

Reidar Marmøy 90 år

Av Odd Johnsen

Byselskapets «grand old man», Reidar Marmøy, rundet 90 års-merket denne høsten, og vi stiller oss i gratulantenes rekke.

Da Grimstad-gutten Reidar Marmøy, etter et langt yrkesliv utenbys, flyttet tilbake til barndomsbyen som pensjonist, var dette et lykketreff ikke bare for Byselskapet, men for hele Grimstad-samfunnet. Reidar hadde nemlig ingen planer om å tilbringe pensjonist-tilværelsen i passivitet. Han stilte sine omfattende lokalhistoriske kunnskaper, sin skrivekunst og sin arbeidskapasitet gratis til disposisjon for Byselskapet, noe som førte til at selskapets virksomhet som bokutgiver virkelig skjøt fart. Hele ni bøker med emner fra vår lokale historie har han skrevet i disse årene. Den siste kom i 2011, da var Reidar 85 år. I tillegg var han i flere år redaktør for Byselskapets årlige medlemsskrift.

Det mest ruvende verket i Reidar Marmøys lokale forfatter-skap er utvilsomt de to bøkene om Grimstad på 1900-tallet. Her har vi ca. 1100 sider med små og store begivenheter i Grimstad i det forrige århundret, fram til kommunesammenslåingen i 1971. Dette er et bokverk som vil ha betydning for mange generasjoner framover. Alle som har hørt Reidar kásere eller holde tale – uten manuskript - er imponert over hans store kunnskapsmengde og hans elegante formuleringer.

Heldigvis har han fått synlige bevis på at hans virksomhet er blitt satt pris på. Reidar Marmøy har fått både Grimstad kommunes kulturpris og Kongens fortjenestmedalje. Selskapet for Grimstad Bys Vel vil gjerne takke Reidar for alt han har gjort for selskapet - og for byen. Vi gratulerer så mye med jubiléet.

Huset som ble bygd da Grimstad ble kjøpstad

Av Knut Brautaset

Sorenskrivergården – det vakre huset som ligger til Vesterbukt – var under bygging i 1816 akkurat da Grimstad ble kjøpstad. Egentlig burde man kalle huset «Madam Petersens hus» eller «Rederindens hus», for Inger Cathrine Petersen f. Pharo (1798-1884) flyttet inn da huset var nytt, og hun bodde der i 66 år. I dag er adressen Storgaten 1A, men i det gamle husnummer-systemet i Grimstad var det hus (eller eiendom) nr. 79.

Tidligere hus på denne bryggetomten

Det er funnet eiere av denne tomten helt tilbake til 1635, og det sjønære området har sikkert vært attraktivt lenge før det. Kommer man til 1740 årene, ble Jacob von der Wida Geelmuyden (1704-1768) i 1746 eier av Skaregrøm inklusiv eiendom 79. Til denne eiendommen hørte også Torskeholmen. Embedsmannen

Bilde 1 «Madam Petersens hus» - Sorenskrivergården - slik den fremstår i dag. Foto:KB

Bilde 2 Grimstad 1804. Utsnitt av bilde laget av Christian Groos Helmer. Grimstad bys museer. Foto: KB

Geelmuyden slo seg i 1740-årene ned i Grimstad og hadde privilegiebrev til å anlegge kjølhalingskran og verft på Odden. Han satte opp lagerbod («Skibsstolpebod») på Torskeholmen. Som reder med omfattende handelsvirksomhet, ble Geelmuyden en viktig mann for det lille strandstedet.

I 1775 kjøpte Fjære-mannen Hans Salvesen Huseland (1757-1800) Skaregrøm med bygård nr. 79 av Geelmuydens enke.

I forbindelse med denne eiendomsoverdragelsen ble det gjort en fortegnelse over hus nr. 79 hvor det står: «Hele Bygningen var bordklædt og rødmalet og tækket med rød Tegl». Nevnt er også en «Søbodbygning» og «Bryggen paa Husets Sydside lagt på Bolverk, den ydre Brygge Stenlagt, ...». Det stemmer helt med slik hus nr. 79 er fremstilt på Christian Groos Helmers bilde fra 1804 (se Bilde 2). Litt rart er det at det ikke er sjøbod på Torskeholmen på dette bildet. På senere malerier fra 1850 og 1860-årene vises en stor sjøbod/lagerbod på Torskeholmens vestside.

Til venstre for hus nr. 79 står et mørkerødt, 3-etasjers hus med brygge. Det er havnelageret til Frolands jernverk. Jernverket fikk i 1780 rett til eksport og import over Grimstad havn. Havnelageret fikk betegnelsen hus nr. 78, og bak havnelageret hadde verket opplags- og utskipningstomt. Eiendommen ble i sin tid skilt ut fra Skaregrøm. Pakkhus og tomt ble kalt Verkesgården, og det må

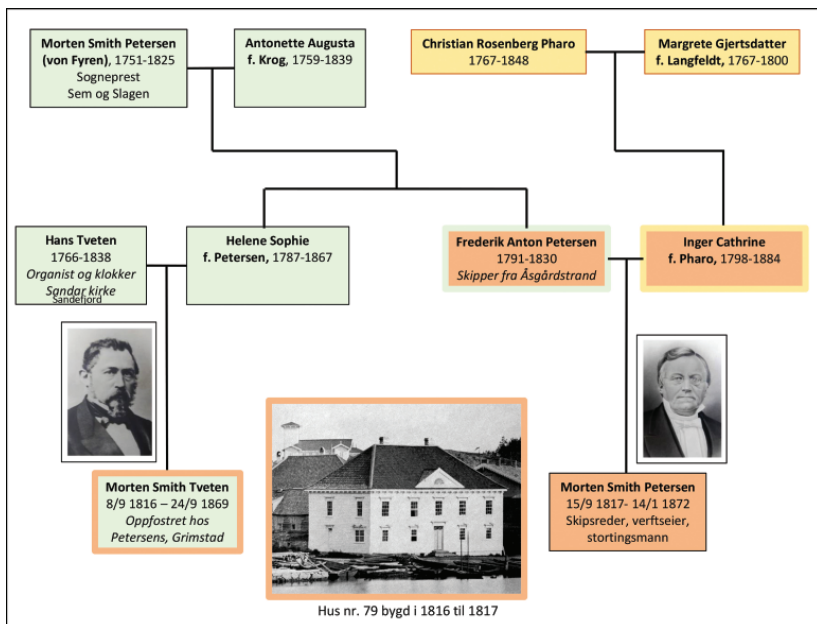
ha vært tumleplass for guttene i Vestregate da Ibsen var lærling hos apoteker Reimann. Hans Eitrem samtalte i 1909 med tidligere havnelos Jørgen Peder Eriksen. Jørgen Peder var 1 ½ år eldre enn Henrik Ibsen og husket ham godt fra guttedagene. Den gamle havnelos forteller: «Og så var han (Ibsen) med å løfte lodder. Vi løftet loddene til vekten i Verkesgården og skulde se hvem som var sterkest. Han så ut til å være sterk også; han var godt bygget, men spe.»

I 1813 ble bygård 79 med Torskeholmen solgt til Christian Rosenberg Pharo (1767-1848). Skaregrøm fulgte ikke med i det salget. Pharo var sannsynligvis Grimstads mest velstående mann. Etter å ha vært til sjøs som skipper, ble han kjøpmann, reder, losoldermann, konsul og eiendomsbesitter i byen.

I 1816 overdrog Pharo eiendommen til svigersønnen Frederik Anton Petersen (1791-1830) for 1073 speciedaler. Landgraff skriver om skipperen Frederik Anton Petersen at han «kom med sit Skib for Modvind ind til Grimstad, slog sig saa ned her og blev i 1816 gift med Inger Cathrine Pharo.». Det gamle rødmalte huset ble tatt ned og flyttet til Skaregrøm. Det var nokså vanlig i gamle dager at stokkene i laftede hus ble merket og deretter oppført på en annen tomt. Landgraff skriver også at nytt hus nr. 79 ble bygget av Pharo for Petersen. De som skulle ha huset som sitt hjem var Frederik Anton Petersen og Inger Cathrine Petersen. Det kan antas at byggestart var i 1816.

De som flyttet inn og familieforholdet

Bilde 3 viser forenklet familiene Petersen og Pharo. Morten Smith Petersen (von Fyren) var sogneprest i Sem og Slagen. Han og hustruen Antonette Augusta fikk datteren Helene Sophie og sønnen Frederik Anton. Helene Sophie giftet seg med Hans Tveten som var organist i Sandefjord, og de fikk sønnen Morten Smith Tveten. Som tidligere nevnt giftet Frederik Anton seg med Inger Cathrine, og de fikk sønnen Morten Smith Petersen. Inger Cathrine var datter til Christian Rosenberg Pharo og hans første hustru Margrete Gjertsdatter. Begge sogneprestens barnebarn

Bilde 3 Forenklet fremstilling av familiene Petersen og Pharo. Bildemontasje: KB.

ble oppkalt etter ham som Morten Smith. Morten Smith Petersen ble den kjente skipsreder, eier av skipsverftet Hasseldalen og stortingsmann. Som spedbarn flyttet han med sine foreldre inn i det nybygde hus nr.79 (antagelig) i slutten av 1817. Morten Smith Tveten kom som liten gutt til Grimstad og ble oppfostret i familien Petersen. Han ble kjøpmann og reder i Grimstad, og var byens ordfører i to år.

Det nye huset

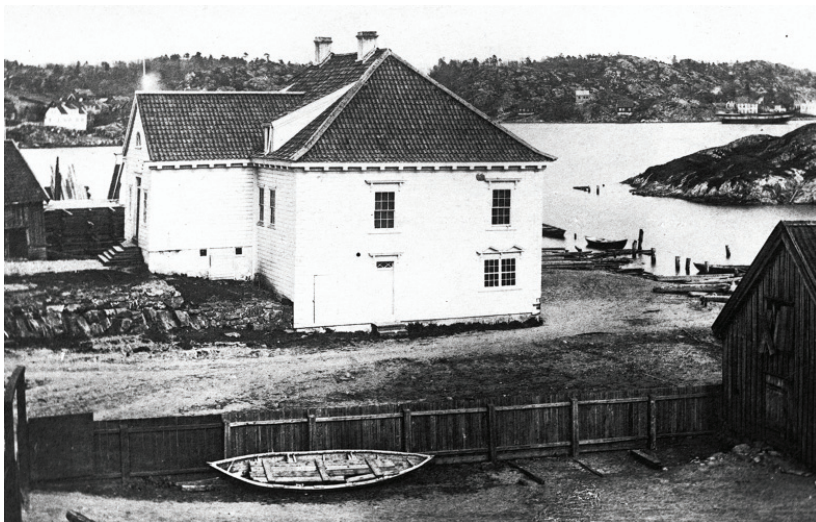
Bilde 4 er et fotografi av hus nr. 79 med Grimstads første kirke i bakgrunnen. Det er antagelig fotografert rundt 1860. En kan regne med at det ikke er gjort store eksterne endringer på huset siden det var nytt. Det er et harmonisk og elegant hus – et rikmannshus - som skiller seg ut med sitt særpreg i Grimstad. Huset har valmet tak med lett buet valm, og det er brukt liggende kledningsbord. Fasaden mot sjøen er symmetrisk utformet med en trekantet gavl

(tympanon) som har et halvsirkelformet vindu (lunettvindu). Vinduene ellers er såkalte engelske skyvevinduer. Vindu nummer to fra venstre i fasadens 2. etasje er skjøvet opp! Når det gjelder stil, har jeg konferert med arkitekt Tore Drange som er en av landets fremste eksperter på eldre trehus. Han har uttalt om hus nr. 79: «Når gården blir oppført 1815-18, bygger de store handelshusene og jernverkseierne praktfulle hus og lystgårder: Husan i Farsund, Kjos gård i Kristiansand, Møglestu gård ved Lillesand osv. – hele kysten langs. Denne overklassen har nær kontakt med hverandre og handelshusene i Danmark, Frankrike og England. De engasjerer arkitekter som er felles europeisk utdannet og som kjenner strømningene i tiden. Stilen betegnes klassisisme – eller Louiz-seize – i Sverige Gustaviansk stil. Stilen er karakterisert ved streng symmetri, høyreiste tak med et gavlmotiv og lunettvindu. Det er liggende panel – ofte med hjørnekvadre og med «engelske skyvevinduer». Denne vindustypen er i England en arv fra Frankrike og før det fra Italia.»

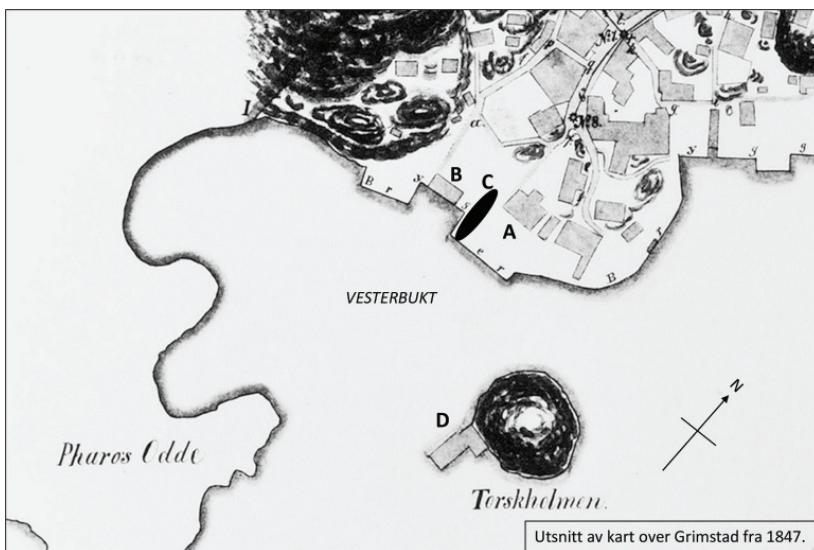
Bilde 5 viser huset sett mot øst. Påbygget på husets bakside

Bilde 4 Hus nr. 79 sett fra sjøsiden. Selv om fotografiet er fra ca. 1860 er husets eksteriør slik det ble bygget. Floistadsamlingen, Grimstad bys museer. Refoto: AAKS

Bilde 5 Hus nr. 79 sett mot øst. Inngangspartiet på bysiden har gavl med lunettvindu. Det kan også være en kjeller under inngangspartiet. Rett på bortsiden av tregjerdet og ned mot sjøen må beddingen ha vært. Til høyre Torskeholmsund og del av Torskeholmen. Fløistadsamlingen, Grimstad bys museer. Refoto: AAKS.

Bilde 6 Utsnitt av kart over Grimstad fra 1847. A: Sørenskrivergården, B: Lagerbod Frolands verk, C: Bedding og D: Bod på Torskeholmen. Bildemontasje: KB.

med inngang er nok originalt. Det er symmetrisk plassert og har et lunettvindu i gavlen. Husets omriss finner man også igjen på kartutsnittet fra 1847 – bilde 6. Å finne ut av hvordan huset i sin tid var innredet, kan være en interessant historisk oppgave.

Brevet fra sogneprest Morten Smith Petersen

Sogneprest Morten Smith Petersen skriver 15. november 1817 et brev til sin sønn Frederik Anton i Grimstad. Han skriver Frederik som Frideric – trolig er det slik det ble skrevet inn i kirkeboken ved dåpen. Brevet er i dag i Ole Uglands eie, og ved hjelp av Kjell Knudsen har man fått det transkribert fra sogneprestens gotiske håndskrift. Brevet er interessant fordi det peker på at hus nr. 79 – den «Costbare Gaard» - snart er innflyttingsklar. Sognepresten er litt ertende, men meget stolt av at han har to barnebarn oppkalt etter seg, riktignok går han litt i surr når det gjelder Morten Smith Tvetens fødselsdag. I brevet kaller han sin svigerdatter Inger Cathrine for «Ingermoer». Han ønsker den lille familie all mulig lykke i det nye huset. Her følger et utdrag av brevet:

*Hr. Skibsrheder Frideric Ant. Petersen
til Grømstad
Pr Arendal*

Min elskeligste Søn!

.....

Meget vel mærker ieg, at Du søger at vælte Skylden fra Dig at Din Søn nu bærer Navnet Morten Smith gandske hen paa den kiære Ingermoer. Men, oprigtig talt, har ieg ogsaa Dig, Min kiære Frideric! mistænkt for en ikke liden Andeel i denne Brøde.

Det være imidlertid hvorledes det end vil, saa bliver ieg Eder Begge den heele oprigtigste og forbindtligste Tak skyldig for paa Eders barnlige Agtelse og Hengivenhed for Eders gl. Fader, at ville hædre hans Minde i Graven ved at lade Eders førstefødte bære hans ubetydelige Navn.

De inderligste Forbønner opsiges daglig til Himmelen, at han maa leve

– *trives, voxe og leve til hæder, gavn og glæde for sine Forældre, sig selv og Verden, og daglig skal min faderlige Velsignelse være udøst over Eder alle Tre — indtil mit sidste Suk.*

.....

Det er heller ikke umerkværdigt, at begge disse Morten Smither, Eders og den i Sandefjord, begge ere fødte paa en Datum, nemlig 15. Septbr.

.....

Du tænker snart, Kiære Søn / vil Gud! at indflytte i Din nye og Costbare Gaard. Guds Fred flytte med Dig derind, og hiemlig Glæde og al optænkelig sand Lyksalighed fæste der sit urokkelige Sæde!!!

.....

Kongseeg d. 15de Novbr. 1817.

M. S. Petersen

Sogneprest Petersen bodde i Sem prestegård kalt Kongseeg (Kongseik) ca. 700 meter fra Slagen kirke.

Familien i huset

Inger Cathrine og Frederik Anton fikk etter hvert en stor barneflokk. De fikk i alt åtte barn i perioden fra 1817 til 1829. Morten Smith, Sophie, Antonette Augusta (ble kun 4 år), Margrete, Christian Pharo, Frederik Anton (ble kun 3 år), Ingeborg (døde som spedbarn) og Frederik Anton. I tillegg fostret de opp Morten Smith Tveten. I huset var det også tjenerskap.

Frederik Anton Petersen var en driftig og dristig forretningsmann og reder. Han bygde opp en betydelig virksomhet. På en utenlandsreise til Tyskland i 1830 pådro han seg «nervefeber» - det vil si tyfoidfeber. Den gang en fryktet og utbredt bakteriesykdom. Han døde i Bremen bare 39 år gammel.

Inger Cathrine Petersen satt igjen som enke med ansvar for en stor barneflokk og ansvar for forretningsvirksomheten. Hun viste seg som svært dyktig og drev krambod, trelasteksport og rederi videre. Sannsynligvis fikk hun også støtte og råd av sin far som levde til 1848. Rett etter hennes manns død i 1830 er «F. A. Petersens enke» ført opp som hovedreder for fem brigger. Det var (skutens

*Bilde 7 Maleri av barken «Lector Schweigaard». Grimstad sjømannsforening.
Foto: KB*

alder i 1830 i parentes): «Sophie» (2), «Rederinden» (4), «Margrethe» (3), «Sparebanken» (1) og «Folkefesten» (4). Dette var så å si nye skuter, og alle var bygd i Grimstad tolldistrikt.

I 1840 kom sønnen Morten Smith tilbake til Grimstad etter å ha blitt utdannet jurist. Han startet egen virksomhet, men støttet opp om morens firma som han etter hvert overtok. Nye skip ble bygd. I Grimstad bys historie fra 1927 står det: «Av skibsbeddinger indenfor de ældste bygrænser var Fr. A. Petersens enkes den vestligste. Bolverket (beddingen) laa mellem hendes hus og Værkesgården (dvs. lagerboden til Frolands verk). Her lot hun i 1840 ved Tarald Gundersen Ullenæs bygge barken «Lector Schweigaard», 147 ½ kom.læster, og i 1848 bark «Fredrik Petersen», 138 kom.læster.».

Da Grimstads Sparebank ble etablert i 1841, var Inger Cathrine Petersen en av stifterne.

Madam Petersen holdt et gjestfritt hus, men bysamfunnet i Grimstad var klassedelt. Lensmannssønnen Matias Gundersen, som var vokst opp på Morholt, ble i 1836 god venn med Morten

Bilde 8 Prospekt (utsnitt) av Grimstad ca. 1850. Grimstad bys museer. Foto: KB

Smith Tveten. Han husket godt da Tveten sa at hans fostermor hadde sagt: «Du kan be din Ven med dig herind i Aften». Gundersen vegret seg litt, men fikk til svar: « Pyt! Du behøver ikke genere dig». Gundersen skriver videre: «Imidlertid maatte min Debut været noksaa passabel, thi jeg ble anmodet om at komme igjen, og jeg har lige fra den tid Tid altid været modtaget i denne Familie med Venlighed og Gjæstfrihed ...». Gundersen husker også fra 1841 da: «var der stort Bryllup hos den velstaaende Madam Petersen, i det Datteren Sophie blev gift med Niels Backer fra Holmestrand ...».

Inger Cathrine Petersen bodde i sitt store hus nr. 79 helt til hun døde i 1884.

Grimstad havn i 1850

Bilde 8 er et utsnitt av et prospekt fra 1850. Til venstre ser man litt av lagerboden på Torskeholmen og bak holmen hus nr. 79 - riktignok utstyrt med litt for mange vinduer i 2. etasje.

I sentrum av bildet er det et svakt rosa hus med valmet tak og røde tegl. Det signaliserer velstand og er et flott hus som markerer seg i Østerbukt med stor brygge og sjøbod. Det var hus nr. 38 som i 1937 dessverre ble revet for å gi plass til en bensinstasjon (Shellstasjonen, Smith Petersens gate 7). Huset ble bygget i 1790-årene av Anders Andersen Bie (1728-1821). Helt til høyre i bilde 2 kan man også se dette huset. Hus nr. 38 ble overtatt av hans svigersønn skipper og skipsreder Niels Peter Nielsen (1798-1860).

Huset var barndomshjemmet til apoteker Lars Nielsen (1824-1865), og her sørget apotekeres mor, Ida Cathrine Nielsen (1798-1861), for at Henrik Ibsen fikk middag de tre siste årene han var i Grimstad. Som etablert reder, verftseier og stortingsmann kjøpte Morten Smith Petersen huset i 1863, og det ble da hans bopel i Grimstad. På hjørnetomten vis-à-vis i Skolegaten bygde han et hus som rederikontor – det som i dag kalles «Kathinkas hus». Morten Smith Petersen kjøpte i 1865 den gamle adelsgården Falkensten ved Horten og tilbrakte også mye av sin tid der.

Etter 1884 og frem til i dag

Hus nr. 79 med Torskeholmen ble i 1885 solgt til kjøpmann og reder Nicolai Thue Johnsen. Han gjorde omfattende endringer på huset – se bilde 9. Tympanonen med det halvsirkelformede lunettvinduet ble fjernet. De engelske skyvevinduerne ble fjernet og erstattet med

Bilde 9 Til høyre hus. Nr. 79 den gang Nicolai Thue Johnsen eide det. Bak slepebåten er Thue Jonsens bark «Arab», bygd i Åbenrå, Danmark. Fløistadsamlingen, Grimstad bys museer. Refoto: AAKS.

Bilde 10 Flytting av bygget i 1954. Man skimter så vidt jernbaneskinnene i snøen. Arkivfoto.

krysspostvinduer som kom med sveitserstilen. I fasaden ut mot havnen ble det brukt stående kledning og døren i 1. etasje ble erstattet med et vindu. Huset ble frarøvet sin opprinnelige stil.

Thue Johnsen solgte i 1909 huset videre til Grimstad havnevesen som var spesielt interessert i å sikre seg Torskeholmen. Torskeholmen ble gjort landfast og fikk dypvannskai. Da jernbanen kom, ble det på sjøsiden lagt spor forbi Sorenskrivergården og ut til Torskeholmen.

I starten på 1950-årene ble det en stor politisk sak i Grimstad om man skulle bevare og flytte Sorenskrivergården, eller rive den og bygge et rådhus på tomten. Saken ble behandlet 15 ganger i kommunestyret! Med knapt flertall ble det november 1953 bestemt å restaurere huset og flytte det 13 meter bort fra sjøkanten. Den som førte an i kampen for bevaring, og heldigvis vant frem, var banksjef G. E. Gundersen (1894-1964). Om restaureringen også skulle sette inn en ny tympanon, ble også et tema i debatten. Flyttingen av huset ble utført av ingeniør Karl E. Løkens

entreprenørforretning. Arbeidet startet i 1954, og restaureringen var ferdig i 1955. Man valgte ved restaureringen å sette inn vinduer som lignet de engelske skyvevinduerne, men slik at de kunne vippes rundt en horisontal midtakse ved lufting. Man spanderte imidlertid ikke de dekorative vannbordene som tidligere var over vinduene. Det ble også i fasaden mot sjøsiden brukt liggende kledning, og i første etasje på nytt satt inn en dør - riktignok med innmontert glass i stedet for en hel dør med glassfelt over. Alt i alt fremstod huset likevel nær det slik det opprinnelig ble bygd.

Etter restaureringen ble det slik at Sand sorenskriveri holdt til i deler av husets 1. etasje, og sorenskriveren hadde sin leilighet i 2. etasje. Grimstad politistasjon hadde også lokaler i 1. etasje frem til 1979. I kjelleren hadde politiet arrest og lagerrom. Senere ble 2. etasje brukt til rettsaler. Sand sorenskriveri (senere Sand tingrett) hadde tilhold i huset fra 1926 til 2004 da Sand tingrett ble nedlagt og virksomheten integrert i Aust-Agder tingrett i Arendal.

A

B

C

D

Bilde 11 A) Slik huset var originalt. B) Endringer etter Thue Johnsen og før flytting og restaurering. C) Etter restaureringen i 1955. D) Slik huset står i dag.

Tidlig på 2000-tallet viste det seg at vinduene som var brukt ved restaureringen burde skiftes, og vedtak om utskifting ble tatt i 2002 samtidig som man ville fornye utvendige kledning på fasaden mot sjøen. Når det gjaldt vinduer, baserte kommunen seg etter sigende på et foto fra Thue Johnsen tid og satte inn krysspostvinduer! Man kunne, som i 1955, valgt vinduer med åtte glassruter i hvert vindu slik at det i alle fall fra utsiden så ut som de originale vinduene. Men nei – man valget krysspostvinduer og bidro på nytt til et stilbrudd. Flere syntes det var beklagelig og nærmest en skandale. (Sammenlign bilde 1 og bilde 11).

Huset er i alle fall godt bevart og i kommunal eie og kan nå bli et historisk og verdig møte- og representasjonslokale for kommunen, gjerne kombinert med gjenstander fra det lagrede bymuseet. Selve huset er harmonisk og det dominerer i dag som tidligere Vesterbukt, men det kunne, som nevnt, vært enda stiligere. Man får være glad for at huset blir tatt vare på og at man i 1955 fikk tympanonen tilbake på plass!

Kilder

- Gundersen, Mathias. 1884. *Maths. Gundersens Levnetsløb og Erindringer*.
Landgraff, J. 1892 og 1901. *Grimstadslægter (I) og Tillæg og rettelser med register (II)*.
Utgitt ved Komité i Grimstad. 1927. *Grimstad Bys Historie*.
Eitrem, H. 1940. *Ibsen og Grimstad*.
Dannevig, Birger. 1971. *Grimstads sjøfarts historie*.
Wikander, Johan A. 1973. *Gamle tomter i Grimstad*.
Eng, Karin. 2001. *Artikkel i Grimstad Adressetidende* 22.12. 2001.
Marmøy, Reidar. 2010. *Grimstad på 1900-tallet. Bind 2: 1940-1970*
Aanby, Anne Tone. 2012. *Skipsbyggmesterens tid*.

En skisse til en snart
hundreårig historie

Av Frode E. Mindrebø

Kutteren SNEKLOKKEN ble sjøsatt i Hasseldalen i 1918, og runder altså 100 år om ikke veldig lenge. Den nådde aldri sin opprinnelig tiltenkte bruk, men har allikevel hatt et langt og variert liv. Og det er den siste Grimstadbygde seilskuta som fortsatt er i drift.

SNEKLOKKEN på beddingen i Hasseldalen sensommeren 1917 (utsnitt av Narve Skarpmoens fotografi)

Det finnes begrenset med skriftlig dokumentasjon om SNEKLOKKEN, og de kildene som finnes er til en viss grad motstridende, noen er åpenbart feilaktige. Muntlige overleveringer er jo også belagt med usikkerhet i vår moderne tidsalder, særlig etter som tiden går. De åpenbare feilene er forsøkt luket bort, men ellers har jeg i stor grad «latt tvilen komme tiltalte til gode». Om det da ikke er blitt den eksakte historien, så kan det jo fungere som en god historie – ja, kanskje den beste vi har inntil noen bestemmer seg for å grave dypere og grundigere enn hva jeg har hatt anledning til.

Snekløkkens tilblivelse

Johan Henrik Jørgensen (1855 – 1930) vokste opp i et skipsbyggerhjem på Grefstad, men i motsetning til sine eldre brødre var han ikke tiltenkt et liv på verven. Kjøpmann skulle han bli. Men slik gikk det ikke, og som 24-åring sjøsatte han sitt første skip, RUTH, fra farens verv i Fevikkilen. Og i nesten 30 år bygget han skip vekselvis i Fevikkilen og Vikkilen. Det tok slutt for Johan Henrik, som det gjorde for så mange på den tiden, med en konkurs. I 1908 ble han ansatt som besiktigelsesmann i Det norske Veritas, med ansvar for kysten fra Risør til Flekkefjord, men med boplikt i Grimstad.

Noen år tidligere hadde hans fettere, Jørgen C. Jørgensen og Johan J. Vik, overtatt verven i Hasseldalen etter det konkursrammede jernskipsverftet, og i tillegg til sin funksjon i Veritas, tegnet Johan Henrik en håndfull skuter for sine fettere. Så vidt vites var det også han som tegnet SNEKLOKKEN, noen mener til og med at han hadde byggeansvaret.

Flekkefjord-/Hidraperioden (1918 – 1955)

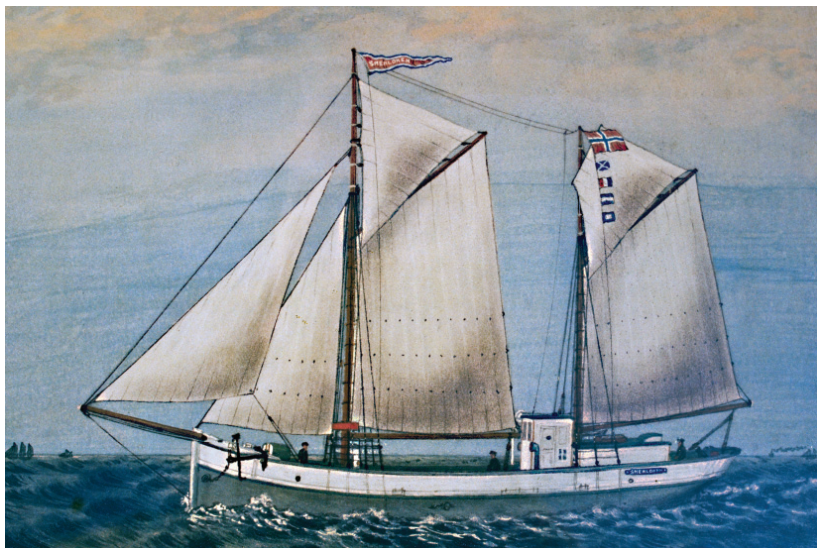
Historiske fakta bak byggingen av SNEKLOKKEN, som i stor grad foregikk i 1917, er fortsatt noe uklare, men det fortelles at den i utgangspunktet ble bygget for et Tromsørederi som skulle bruke den i ishavsfarten. Det var nok imidlertid harde tider under verdenskrigen, og det ryktes at dette rederiet gikk konkurs før overtagelsen. SNEKLOKKEN ble så ferdigstilt, og i stedet solgt

Slik så SNEKLOKKEN ut som ny (ukjent fotograf)

til et partsrederi i Flekkefjord, bestående av Bernt Stuhaug, Johan Skjeggestad og Christian Berrefjord. Ved levering var SNEKLOKKEN en vakker hvitmalt tomastet skonnertriggeret seilkutter. Den hadde kjenningsbokstavene MTJP, og målene 74,9 fot lengde, 21,3 fot bredde og dypgående 9 fot. Tonnasjen var beregnet til 150 dwt/99 brt/60 nrt.

SNEKLOKKEN ble sertifisert for fart langs kysten og i Nordsjøen, og i tillegg fiskeregistrert (VA 18 F) i Flekkefjord. Det ble relativt tidlig montert motor i skuta, en tosylindret Rapp glødehodemotor på 40 hestekrefter. En slik motor har et digert svinghjul, noe SNEKLOKKEN neppe var bygget med tanke på. For å få montert den og få plass til svinghjulet, var man nødt til å skjære ut spor i kjølsvinet. Muligens kan dette være den opprinnelig utløsende faktoren som skulle til for at skuta i dag fremstår som temmelig kjølsprenget og «sidrumpet». Fraktefarten langs kysten var imidlertid liten på denne tiden, under og like etter første verdenskrig. Selve virksomheten til disse eierne vites det ikke så mye om, men inntjeningen for det nystartede partsrederiet ble liten, og suksessen lot vente på seg.

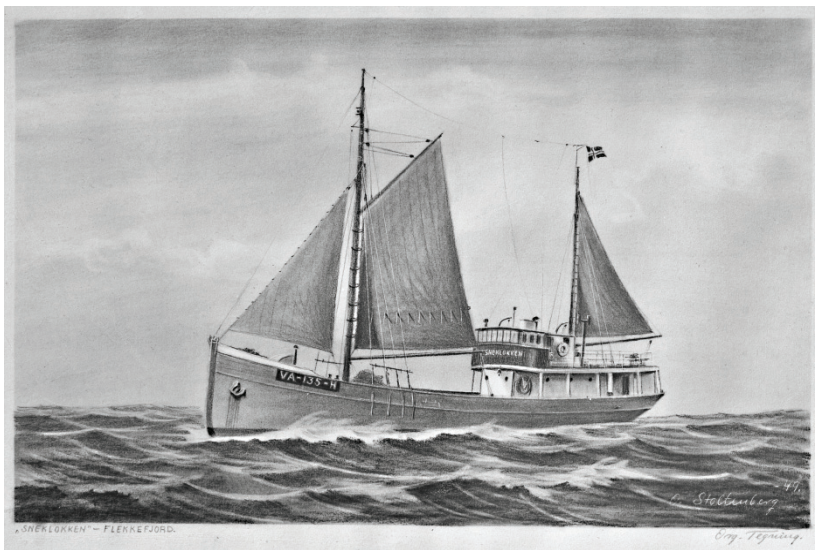

SNEKLOKKEN i 1928 (utsnitt av maleri av den svenske kunstneren Erik Hast)

Overgangen til neste eier, Theodor Gustav Mannshaus Pettersen på Hidra, er noe usikker. Han kan i teorien til og med ha seilt som skipper på SNEKLOKKEN for de første eierne før han selv overtok eierskapet. Etterkommerne mener det skjedde i eller like etter 1918. Registeroppføringene kan tyde på at det tidligst skjedde et stykke utpå tyvetallet, muligens enda noe senere.

I Pettersenfamiliens eie fristet i hvert fall SNEKLOKKEN en aktiv og variert tilværelse. Rapp'en ble etter hvert skiftet ut med en 80 hestekrefters Grei, som igjen, i 1938, ble skiftet med en 120 hestekrefters Grenaa. I forbindelse med monteringen av motoren ved fabrikken i Grenå på Jylland, ble det åpenbart opprettet gode forbindelser, for etter dette fikk Petter Pettersen agentur på Grenaamotoren.

SNEKLOKKEN gikk i stor kystfart i Skandinavia, og hadde fra tid til annen også turer til England med fisk og kull på returen. I tillegg ble den igjen fiskeregistrert, nå på Hidra som VA 135 H, og den var i mange år på sildefiske på Island sommerstid. I perioden 1934 til 1954 var skuta fiskeregistrert med dette

SNEKLOKKEN i 1949 (tegning av den danske kunstneren Otto Valdemar Støttenberg)

kjenningssmerket. Den var også fra tid til annen inne med leveranser på Grimstad havn, men det eneste av disse anløpene som har latt seg dokumentere er en frakt av 270 sildemelsekker fra Egersund Sildoljefabrikk til Agder Kjøpelag i februar 1948.

De tilgjengelige dokumentene som finnes etter SNEKLOKKEN tyder på at Gustav Pettersen først overlot skuta til sin sønn Gerhard som så solgte den videre til sine to brødre Kåre og Petter i 1938.

I størsteparten av perioden fra 1942 til 1945 ble SNEKLOKKEN liggende til kai i Rasvåg på Hidra. Da «Der Reichskommissar für die besetzten Norwegischen Gebiete» i Kristiansand oversendte sitt beslagleggingsbrev i februar 1942, reagerte eierne etter hvert med å legge skuta til kai, fjerne enkelte vitale deler fra motoren, og melde tilbake at den dessverre for tiden var ute av drift. Og slik ble det frem til det ble nye tider og nytt regime rundt tre år senere.

Da ble både fraktefarten og sommerfisket på Island gjenopptatt. Islandsfisket varte gjerne en tremånedersperiode fra månedsskiftet juni/juli og til slutten av september.

I et intervju med Kåre Pettersen, foretatt i 2012, da han var 93

Om bord på SNEKLOKKEN, hverdagsscene fra sildefisket på Island (ukjent årstall)

år gammel, forteller han at de gikk helt til Amsterdam for første gang på slutten av førtitallet. Navigasjonen over Nordsjøen foregikk på gammel-dags vis, med manuelt lodd-skudd, om man da ikke var så heldige å treffe på noen danske fiskere man kunne spørre om korrekt posisjon.

SNEKLOKKEN var et kjent og kjært syn på Hidra i minst tre tiår. Så kjært at hun blant folk gikk under navnet «Hidras hvite svane». Det sies at hun også ble kalt «Nordsjøens dronning», og ikke minst var hun kjent fordi en betydelig andel av Hidras

Vinteren 1954 lå SNEKLOKKEN isfast i Moss i en måned (ukjent fotograf)

sjøfolk i samme periode hadde startet sjøkarrieren om bord på SNEKLOKKEN, enten det nå var i fraktefart eller på fiske.

Mosterperioden (1955 – 1965)

Sommeren 1955 ble SNEKLOKKEN overskjøtet fra Kåre og Petter Pettersen til Simon O. Røksund i Håvikvåg på Moster for kr. 92.000. Røksund kjøpte på vegne av et partsrederi bestående, i tillegg til ham selv, av Alfred Røksund, Ole Johan Røksund, Bernt Kinn, Simon S. Røksund og Ola S. Røksund, alle med en sjettepart hver.

Fra denne perioden har informasjonstilgangen vært liten, men nå ble det, så vidt vites, slutt på fiskeriene, og virksomheten ble konsentrert om fraktefart langs kysten.

På slutten av femtitallet ble SNEKLOKKEN bygget om ved Hansen & Arntzen i Stathelle. Ved samme anledning ble det nok en gang skiftet maskin. Denne gangen ble det satt inn en 90 hestekrefters Wichmann fra 1937 som tidligere hadde stått i redningsskøyta IDUN (RS 44), for øvrig ei pen og velholdt skøyte som stort sett er innom Grimstad hver sommer på vei til eller fra nettopp Rasvåg på Hidra.

SNEKLOKKEN i opplag utenfor Høvingvika på Moster (ukjent årstall og fotograf)

Eierne har nemlig tilknytning til begge stedene. Etter hvert ble SNEKLOKKEN stort sett holdt i fart bare i deler av året og lagt i opplag i Moster i vintermånedene. I 1965 ble den videresolgt innenlands for siste gang, denne gangen til Holmestrandsfjorden.

Sandeperioden (1965 – 1985)

Kåre og Knut Kristiansen fra Sande i Vestfold kjøpte SNEKLOKKEN i 1965, og overtagelsen fant sted i Oslo i forbindelse med at den kom fra Vestlandet, lastet med skjellsand.

Både far og sønn Kristiansen hadde allerede fartstid på kysten på egne skuter, og nå ble det stor kystfart i starten, og etter hvert liten kystfart på strekningen Gøteborg til Bergen/Sognefjorden. Det ble fraktet mye forskjellig, men den viktigste frakten var kalk og sement, gjerne i sekker, for Franzefoss Bruk. Da ble det ofte lastet i Sandvika og levert oppover kysten av Vestlandet fra Rogaland til Sognefjorden.

SNEKLOKKEN var etter hvert begynt å bli en litt tilårskommen dame, og det ble, ifølge Knut Kristiansen, nødvendig å utføre mye

SNEKLOKKEN i opplag utenfor Sande (tidlig 1980-tall, ukjent fotograf)

vedlikehold. To ganger i løpet av de rundt femten årene Kristiansen-folket hadde henne i drift ble det behov for fortømring, begge gangene hos Gjert Seglem ved Eigerøy Slipp. Siden kjølsprengningen allerede var begynt å bli merkbar, ble det også foret ut stråkjøl for å forsøke å stive av skuta i lengderetningen. Etter hvert, da dette ikke var nok, ble det også lagt på vinkeljernbeslag langs kjølen for å motvirke sigingen. Men selv om det fungerte så tålig i praksis, var det bare å innse at de gamle flotte linjene ikke ble som før. I 1974 ble det nok en gang skiftet maskin, og denne gangen var kraftøkning betydelig. Den gamle Wichmann-motoren fra Idun ble nå skiftet ut med en Caterpillar 342 på 220 hestekrefter. Ifølge Knut Kristiansen ble den hentet fra nordsjøtråleren HÅSKJÆR.

På denne tiden ble markedet for kystfrakt også stadig dårligere, landtransporten var begynt å spise mer og mer av kaka, og rundt 1980 ble SNEKLOKKEN lagt for anker i Engebukta i Sande. Tiden gikk, og fremtiden så heller dystert ut for den engang så stolte skuta. Det var nok interessenter og kikket på den, Grimstadfolk også, forteller Knut. Men de ville ha den gratis, og de betingelsene vekker fortsatt merkbart dårlige minner hos den siste norske eieren.

SNEKLOKKEN flagges ut

Løsningen for Knut Kristiansen kom langveis fra, nemlig fra Hellas og Israel, i 1985. De utenlandske interessentene kom på besøk i Engebukta, ble rodd ut av Knut for å besiktige skuta, og etter en tid ble de vel forlikte om både pris og andre betingelser. Prisen vil ikke Knut ut med, kanskje særlig ikke til en Grimstadmann, for dem går det ikke å handle med.

En av de øvrige betingelsene var at SNEKLOKKEN skulle leveres på Ærø i Danmark, syd for Fyn. De nye eierne hadde intensjoner om å bringe skuta tilbake til original stand, og denne jobben skulle gjøres ved et verft i Ærøskøbing tilhørende brødrene Bent og Poul Hartvig, mens master og bommer ble produsert hos Ebbes Bådebyggeri i Marstal.

Erik Kromann, leder ved Marstal Søfartsmuseum, bekrefter ryktene om at dette ikke var noen udelt suksess, i hvert fall ikke for verftet, som gikk konkurs på denne jobben. Bent Hartvig driver i dag Rudkøbing Træskibsværft på nabøya Langeland, mens Ebbe Andersen fortsatt driver litt rundholtproduksjon i Marstal ved siden av å arbeide som frivillig ved museet.

Dette er tredivye år siden nå, og om SNEKLOKKENs videre liv har vi bare begrenset kunnskap. Det er et faktum at den ble renovert, om det var til original stand er mer usikkert, seilt til Middelhavet og satt inn i turisttrafikk, nå som ZORBA. I dag går den som turist-, party- og dykkerbåt med base i Eilat i Rødehavet. Så vidt vites er den, med de begrensningene alderen og noen tiårs tilværelse med sortmalt skrog i varme farvann måtte innebære, i rimelig god stand. I hvert fall så god at den senest våren 2016 fikk fornyet sitt israelske sertifikat. I årenes løp er det mange Grimstadfolk som har sett ZORBA i Eilat, en del har vært på tur med den og noen har nok kjent deler av historien bak. De fleste har forhåpentligvis uansett hatt en fin opplevelse om bord.

Fremtiden

Over de siste 30-40 årene har det flere ganger vært vist interesse for å få SNEKLOKKEN tilbake til Grimstad før det er for sent. Folk har snakket sammen som de ofte gjør, noen har reist for å se på skuta enten det var i Holmestrandsfjorden eller i Rødehavet.

SNEKLOKKENs siste norske eier, Knut Kristiansen, hjemme i Engevik (april 2016, foto: Frode E. Mindrebo)

Nyere bilde av SNEKLOKKEN fra Eilat i Rødehavet (foto: Ole Petter Reistad)

Så langt har ingenting kommet ut av det. Nå er det under to år til den runder de hundre, og noen snakker sammen igjen. Om det kommer noe ut av det denne gangen, er det for tidlig å si noe om. De mange sørlandske forståelsepåere heller som vanlig til at «det kommer aldri til å gå», men den holdningen har som kjent sjelden skapt store resultater. Vi får krysse fingrene, og håpe at den som lever får se!

Kilder

Skriftlige:

Bakka Jr., Dag (red.). (1998). *Fraktefarten i Moster*. Moster Sogelag.

Danielsen, Rolf Kr. (1991). *Frakteskuter og fraktemenn*. Fylkesmuseet for Telemark og Grenland.

Jacobsen, Erik & Per Erik Johnsen. (1999). *Skipsfarten på Oslo*. Tangen Maritime Forlag.

Etterlatte papirer etter Pettersen-familien. Utlånt av Pettersen, Karl Gustav . Rasvåg på Hidra.

Muntlige:

Kristiansen, Knut. *SNEKLOKKENs siste norske eier*. Sande i Vestfold.

Kromann, Erik, direktør Marstal Søfartsmuseum, (epostintervju), Marstal, DK.
Larsen, Ole Petter Reistad. *Etterkommer etter Gustav Manshaus Pettersen*. Rasvåg på Hidra.

Pettersen, Karl Gustav. *Etterkommer etter Gustav Manshaus Pettersen*. Rasvåg på Hidra.

Litt om kristenlivet og sjøfarten (med digresjoner)

Av Jarle Georg Bjørklund

Bibelbeltet

«Bibelbeltet» er et begrep som oppsto i USA i 1920-årene og defineres som «et område med høy folkelig kristen tro»...: «Betegnelse på et område hvor innbyggerne ut fra en sterk religiøsitet, til dels fundamentalisme, forholder seg skeptiske til politiske idéer fra sentrum».

Som kulturhistorisk fenomen er det selvsagt eldre.

I tid, og i Norge, går det i alle fall tilbake til den pietistiske, lavkirkelige bevegelse fra 1850-tallet. Og man kan vel også spore røtter tilbake til Hans Nielsen Hauges (1771 – 1824) forkynnelse og virksomhet.

Grimstad sies ofte å ligge «midt i Bibelbeltet». Det er i følge leksikon noe misvisende for: «Det norske bibelbeltet strekker seg langs kysten fra Aust-Agder til Møre og Romsdal, eller Vestlandet og Sørlandet». «Midt i Bibelbeltet» er vel et begrep fastsatt av urbane sommerturister med forkjærlighet for kysten mellom Kragerø og Søgne.

Som kulturfenomen har dette blitt forklart i flere varianter, mer eller mindre spekulative – sikkert også noen seriøse (som jeg ikke kjenner til). Men i serien spekulasjoner følger herved mine:

Det er en påfallende sammenheng mellom utbredelsen av Bibelbeltet og utviklingen i sjøfart og fiske fra 1850- årene.

Det var da skutene for alvor begynte å seile i langfart. Og det var da vi for alvor begynte å utvikle et havfiske. I det siste kan man også inkludere sel- og hvalfangst i utfordrende farvann.

Dette er kanskje noe spinkelt, men understøttes noe i et skrått blikk rundt Skagerrak og Nordsjøen:

Man finner et bibelbelte ved Vesterhavet, dvs. vestkysten av Jylland, med en forankring ved Ringkøbing Fjord. Beltet fortsetter

over de frisiske områder – kystområdene i Tyskland og Nederland, og det er høyst tilstedeværende i Skottland. Nå kan man i de sistnevnte områdene peke på en lang, kalvinistisk tradisjon¹. Men det har man ikke på Bohuslänkysten. Her var Gøteborg et vitalt sentrum for svensk skipsfart. Den øvrige del av kysten, helt opp til Hvaler, var et sentrum for svensk havfiske. Fra 1700-tallet seilte svenske fiskere over hele Nordsjøen, og hele Nord-Atlanteren, til det hele fikk en brå og brutal slutt med etableringen av 200 mils økonomiske soner på 1970-tallet. «Over natten» ble den svenske havfiskeflåten solgt til Island og Færøyene.

Jeg har seilt og reist en del i disse farvannene (utenom turistsesongen) og opplevet samfunn med en dyp religiøs forankring. I Bohuslän har særlig «Pfingsten», pinsevekkene, hatt sterk støtte.

Årsak

I tidligere tider var forbruket av menneskeliv stort: Sult, epidemier, krig....en «mannsalder» defineres som et tidsrom mellom to generasjoner; målt til ca 30-33 år, men lå også tett opp til gjennomsnittlig levetid: En og annen olding veiet lett mot den høye barnedødeligheten.

På 1700-tallet vokste det frem humanistiske strømninger som fokuserte på «menneskeverdet». De kategoriseres i sekken «Opplysningstiden». Men i samtiden opplevet man også en gryende, og etter hvert nesten eksplosiv industriell revolusjon. Sammenfallende omveltninger i landbruket drev store mengder folk fra bygdene til allerede overbefolkede byer og til en blomstrende sosial misère.

I jakten på råstoffer ble størstedelen av de oversjøiske områder kolonialisert. Og det hele skapte et stort behov for skip.

Forholdene om bord i skipene, og forholdene i havnene ble preget av de elendige sosiale forhold. I enkelte havner hersket noe nært et anarki, og sjøfolkene led i tillegg under forholdene om bord.

I 1906 kolliderte barken «Vardøen» av Risør med D/S «Greve» ved Dover. De materielle og menneskelige tapene var store. Foto utlånt av Åse Karina Drevdal Kringlebotn

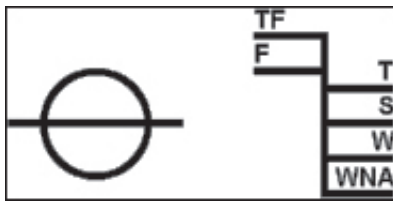
Antall havarier økte: Dårlige navigasjonshjelpemidler, ukjente farvann, sykdommer (særlig kolera og gulfeber), mangelsykdommer (særlig beriberi). Og for vårt vedkommende: trelastdragere bygget for hjemlige farvann som nå lastet kull, malm og korn; last som ofte viste seg ødeleggende for gamle, surklende treskuter.

Jeg gjorde en gang et omtrentlig overslag over tapene i den norske handelsflåten mellom 1890 og 1900. Gjennom disse ti fredsårene mistet vi like mange sjøfolk som gjennom de seks år under andre verdenskrig: 3700 mann. (Krigstapene er senere justert til ca 4000).

Under bekvemmelighetsflagg

«Det offentlige» var ikke helt uten interesse for tilstandene. Etter en mangeårig og hard kamp fikk MP (parlamentsmedlem) Samuel Plimsoll (1824 – 1898) i 1876 innført et lovverk som ga

en betydelig forbedring for britiske sjøfolk. Noe av dette gjenspeiles også i norsk lovgivning fra 1891. Men det viktigste tiltaket var «lastelinjemerket» – et merke på skutesiden som sa hvor dypt fartøyet hadde lov til å laste - ut fra dets tilstand. Med tiden

Lastelinjemerke med graderinger fra godvær: TF (tropene ferskvann) ned til WNA (vinter Nord-Atlanteren).

utvidet og nyansert etter de farvann det skulle seile i og til hvilken årstid. Norge undertegnet ikke Lov om lastelinje før i 1909. I de mellomliggende drøyt 30 år har man eksempler på at det norske flagget fungerte som bekvemmelighetsflagg for britiske redere.

Virkning

Under så dramatiske forhold var det liten trøst å finne – med ett rungende unntak: Troen.

Det var troen på Ham som hadde stillet stormen på Genesaret sjø, og som fant sine nærmeste støttespillere blant fiskere.

Troen sto sterkt om bord. I Sjøfartsloven av 1860² kom det inn en passus om at skipperen var pliktig til å holde «gebet», dvs. andakt hver søndag. Om han forsømte seg, kunne mannskapet med loven i hånd kreve at gebet ble avholdt.

Men mitt personlige inntrykk av de sparsomme kildene er at om bord var man langt mer «liberale» enn på land.

Dette kan ha en psykologisk årsak:

Om bord hadde man i kraft av tilstedeværelse, erfaringer, kunnskap og godt sjømannskap en viss følelse av kontroll og innvirkning når kriser oppsto. Og i de fleste tilfeller gikk det jo godt.

På land var man helt og fullt avmektige i forholdet til skutas og folkets skjebne. Man kunne bare gjøre én ting: Be til Gud – i håp om et lykkelig gjensyn i dette liv, eller i det neste.

Nærmest som en botsøvelse ble idealet et arbeidsomt og nøysomt liv, henimot asketisk, fylt av bønn og salmesang.

*Glassmaleri i Grimstad kirke: «Jesus stiller stormen på Genesaret sjø»
Maleriet er laget ved et atelier i Paris i 1927 og var en privat gave til kirken.
(Foto: Knut Brautaset)*

Kirkene trakk fulle hus, og bedehus ble bygget. Intensiteten i troen ble forsterket av vekkelser. Jeg tror Hans Nielsen Hauge ville blitt begeistret. «Ora et labora» – be og arbeid! - Eller som Hauge formulerte det: «Tro uten gjerning er død».

Hauge kan ha satt varige og dype spor. For parallelt med forkynnelsen initierte han flere tiltak innen husflid, jordbruk, håndverk og handel for å løfte allmuens velferd. Han ble dømt og fengslet etter den såkalte Konventikkelpakaten av 1741³. Men Hauges innsats i det praktiske ble likevel verdsatt. Han ble fengslet i 1804, men fikk «permisjon» i 1809 for å reise til Sørlandet for å forbedre og etablere saltkokerier. Blokaden under Napoleonskrigen medførte mangel på, ikke bare korn, men også på salt.

I innseilingen til Lillesand passerer Saltholmen fyr – hvor Hauge i sin tid skal ha startet opp saltutvinning. I 1813 ble han likevel dømt til to års festningsarbeid. Det knekket personen, offisielt også bevegelsen. Men historien gir en rekke eksempler på bevegelser

som hardnakket fortsatte, ofte i det skjulte, selv om man «kuppet hodet» av lederen.

Praktiske tiltak

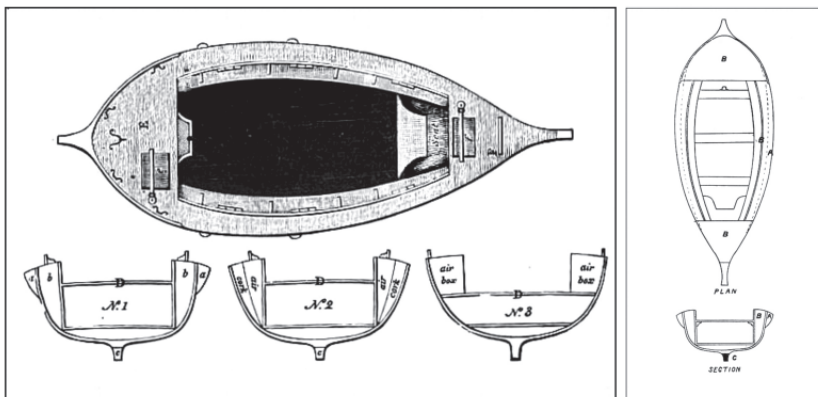
Der var altså noen som ikke nøyet seg med å løse folk trygt over i evigheten, men som så etter praktiske tiltak i det jordiske liv – som Hans Nielsen Hauge.

De to første eksemplene er i utgangspunktet likevel sekulære og har utspring i de humanistiske strømninger på slutten av 1700-tallet.

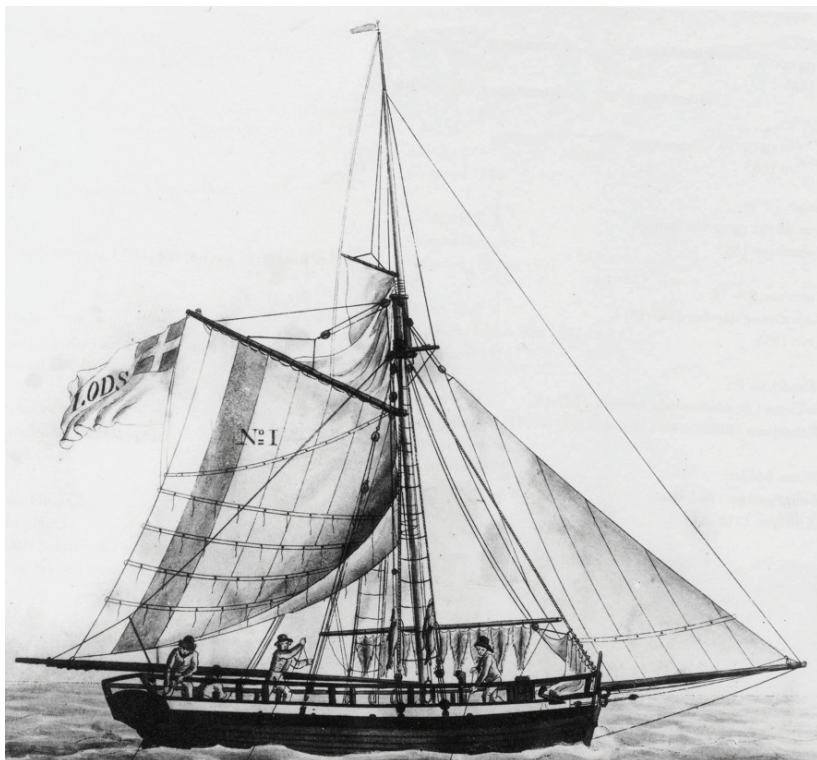
Den ene er for oss velkjent: Peter Norden Sølling (1758 – 1827). Han sjøsatte den første dansk-norske dekkede losbåt i Grimstad i år 1800 - for å sikre losene et lengre liv under bedre levekår. Forbildet var en «Peter-boat» som han så ved innseilingen til Themsen.

I 1813 la han også frem planer om en redningsbåt. Dette kan også ha vært inspirert av tidligere opplevelser ved Themsens munning. For her lå Sølling og reparerte sin stormskadede ostindiafarer i ett år (1799 – 1800). Og herfra ble det den gang driftet en redningsbåt.

Denne redningsbåten hadde sitt utspring i en båt utviklet av en engelsk vognmaker, Lionel Lukin (1742 – 1834).

Arrangementstegninger av Lionel Lukins redningsbåt - utviklet på ei sørlandssjekte.

Söllingkutter

Det var altså en redningsbåt, ikke en livbåt. Den skulle sjøsettes fra land for å bistå strandede skip.

Lukin fikk den patentert i 1775, delvis ved hjelp av prinsen av Wales (senere Georg IV). Båten er kjent i patentbeskrivelsen og i arrangementstegninger: Den er kort, rund og bollete. Langs esingen ligger en tykk pute/fender av seilduk fylt med kork. For og akter og under toftene er det flytetanker.

Den ga ikke plass til mange roere og må ha vært tungrodd som fy, men det ble noe kompensert med et luggerseil på mast helt forut. Alt i alt et konsept som vi kjenner fra mange av de senere redningsbåter (og livbåter). Men de ble med årene slankere og ga plass til flere roere.

Lukin utviklet sin båt fra «a Norway Yawl». «Yawl» er i dag en båt rigget med to master, den aktre ganske kort og plassert på hekken, aktenfor rorstammen, og fungerer nærmest som et vindror og manøvreringsseil. Den gang (før ca 1860) kunne «yawl» også bety det som i offisielt dansk-norsk kalles «jolle», svensk «julle». Mens vi på Agdesiden kort og greit ville ha kalt skapningen for ei «sjekte», og det gjør vi fortsatt. Og «den runde bolla» passer godt med en snau håndfull tegninger vi har av båter fra vår kyst i de dager.

Nå vet vi at et ukjent, men til tider stort antall sjekter, prammer og skipsbåter fant veien over Nordsjøen som dekkslast og bieksport på våre trelastdragere. En av dem havnet altså i Lionel Lukins hender.

På Tørvolt står det et båtbyggeri fra 1700-tallet.....

...og nå griper jeg i luften,... men ikke helt på måfå... når jeg leker med tanken om at... kanskje var det her, i denne bua, verdens første redningsbåt ble bygget.....?

Ned fra skyene, og tilbake på sporet:

Admiralitetet viste null interesse for Lukins konsept. Men, og nå er vi tilbake på hovedsporet: Det gjorde kirken.

The Reverend Dr. Shairp of Bamborough bestyrte et fond til berging av liv og eiendom på sjøen. Han kontaktet Lukin. Og det ble et positivt samarbeid.

Det ble dermed kirken som organiserte redningsarbeidet ved Themsens munning og utviklet konseptet og båttypen viderei de tider, og i det samme farvann hvor Peter Norden Sølling studerte lokale båttyper og det maritime liv.

Arbeidet organiseres

Gjennom 1800-tallet skjer det en rik, henimot voldsom oppblomstring av foreninger og organisasjoner. Mange var kulturelle eller faglige, kombinert med det sosiale og selskapelige. Andre, og det gjaldt særlig de kristelige, var spisset mot definerte mål og oppgaver: misjon, forkynnelse, frelse og velferd.

I 1835 etablerte den anglikanske presten John Ashley «The

Sjømannskirken i Leith, Skottland, var Norges første.

Bristol Channel Mission», og hans initiativ utviklet seg raskt til det som i dag kalles «Mission to Seafarers». Idéen hadde sitt utspring i USA i 1830.

Det er verdt å merke seg at Ashleys første «lokale» var en seilkutter, S/S «Eirene», der lasterommet med enkle grep kunne omdannes til et kapell som tok 100 mennesker. Men etter hvert

ble det etablert faste landstasjoner, eller «sjømannskirker».

Virksomheten var basert i Storbritannia, men bredte seg i løpet av noen tiår over hele imperiet.

Ashleys arbeid ble ytterligere målrettet da Ebenezer Joseph Mather grunnla Fishermen's Mission i 1881. Også denne organisasjonen var mobil, seilende. Og rett etter 1920 skal vår vakre, velseilende og gode nabo, Arendals «Boy Leslie» (bygd i 1911) ha vært en del av flåten.

I dette fant man også inspirasjon i Norge:

Sjømannskirken ble etablert i 1864, samme år som Det norske Veritas. Begge kan ha hatt noe å si for sikkerheten til sjøs.

Allerede året etter fikk misjonen sin første kirke i Leith i Skottland.

Til denne knytter det seg en smule lokalhistorie ved at en av de første prestene het Svend Holst Jensen. Og i Leith ble hans sønn, Gabriel Scott Jensen, født i 1874. Svend Holst Jensen var prest i Grimstad 1895 – 1898 og fikk ofte besøk av Gabriel som hadde latt Jensen fare og kun kalte seg Scott. Inspirert av småbyen skrev han «Lillehavns mysterier» i to bind (1898 og 1900).

Grimstad er påtagelig til stede i harsk harselas, med henimot injurierende referanser til byens borgere i «Fugl Fønix» (1898) - ei «lita blekke» som fortsatt evner å provosere, men vel bare i Grimstad.

I «Kjerkas» historie har Eivind Armand Terjesen (fra Grimstad) et godt ry. Han var prest i Rotterdam i en årrekke på 1950- og 60-tallet, men fikk sitt første kall i New Orleans.

Nevnes skal også Jørgen, hans far, som hadde vært assistent i Rouen, Le Havre og Bordeaux – ikke ved en kirke, fordi underlaget i økonomi og skipsanløp var for svakt, men de hadde et «leseværrelse» for oppbyggelige samlinger. Jørgen Terjesen hadde ingen formell teologisk utdanning, men var altså en predikant med et stort hjerte.

Det er sikkert flere grimstadfolk som burde være nevnt, men i farten tar jeg med Kirsten Bugge Danielsen som var «husmor» i Hamburg i en årrekke, kanskje flere steder.... Og hva den damen må ha stekt av vafler.... i høydemeter.. og kokt av kaffe.. i liter?

Betelskipet «Elieser 6» i Grimstad havn 1. oktober 2016!! Foto: Knut Brautaset.

Jeg har selv hatt mine opplevelser i utenriksfart. I havnene var det konsulater som representerte Staten og ivaretok meg som norsk borger. Men uavhengig av livssyn sto «Kjerka» som en representant for hjemmet og nærmiljøet.

Kirken i Leith ble solgt for noen år siden. Mot slutten hadde den en liten og minkende menighet av norske studenter og oljearbeidere. Men Sjømannskirken har vist å tilpasse seg tiden og etablerer seg der hvor nordmenn trykker seg sammen i det store utland. Den representerer fortsatt hjemmet og den nære omsorg. Så tar konsulatet seg av formalitetene.

Mens Sjømannskirken var nært tilknyttet statskirken, fikk Indremisjonen en direkte tilknytning til «Den indre sjømannsmisjon» som ble etablert i 1880, og som i første rekke opererte i tilknytning til fiskeriene. Misjonen hadde og har sitt hovedsete i Bergen.

Misjonen eide helt til for nylig den kjente sjømannskirken på Bygdøy, admiral Børresens gamle sommerresidens, som igjen er blitt privatbolig.

Mindre prangende var de mange «fiskarheimer» de bygget opp i de store fiskeværene. På det meste skal det ha vært opp til 30 i tallet, og det vestligste lå på Island. Fra Mandal og opp over Vestlandet var en stor flåte engasjert i Islands-fisket. Blant dem fant man også «Solrik» av Farsund (nå Grimstad). Tidlig på 1900-

tallet tok Den indre sjømannsmisjon i bruk skip: de såkalte «betelskip». «Elieser» kom i romertall etter romertall. Hos oss var vel «Elieser IV» mest kjent fra årene da den sommersdag besøkte Grimstad som varemesse.

Blant fiskerne ble «Elieser» høyt verdsatt fordi det var et fullt utrustet hospitalskip.

Yrket hadde et stort skadeomfang. I 30-årene kunne Lofotfisket samle opp mot 50 000 mann. Og mest av alt medførte de store sesongfiskeriene og opphopningen av mennesker en kraftig spredning av den tids store svøpe: tuberkulosen.

Frelsesarméen (etablert 1865) må nevnes – ikke bare for sitt altomfattende og oppofrende arbeid blant fattigfolk og nødstedte, men også for redningsskøyta «Catherin Booth», bygget av Colin Archer i 1900 . Hun ble drevet av arméen og med arméens folk helt til 1931. Da ble hun overgitt Redningsselskapet og gjorde under nr R/S 37 ytterligere tjeneste i syv år, men med arméens besetning, og de skulle fortsatt drive forkynnelse.

Under Frelsesarméens drift forteller loggen at hun assisterte/slepte 1767 båter med i alt 4798 mann og berget 99 fra en sikker død. «Catherin Booth» var også den første redningsskøyte med motor – hjelpemotor. Men den var det ikke mye hjelp i fordi den stoppet i uvær.

Blant de seilende forkynnere nevnes dessuten «Brand»-båtene fra Haugesund, som sommerstid går helt til Svalbard. De må etter hvert ha kommet opp i romertall X. Svenske «Ellida» besøker stadig Sørlandskysten, og et par av «Ellidaene» har nydelige klipperskrog, signert Ring Andersens verft i Svendborg. Det samme verftet som bygget Norsk Maritimt Museums skonnert «Svanen» i 1916. Jeg er noe usikker på disse båtenes kristenorganisatoriske tilknytning. Men den er der.

Pinseveennene hadde «Fredsbudet».

En gang på 1990-tallet lå hun ved Torskeholmen, og jeg steg nysgjerrig om bord. Hele skipet duftet av rengjøringsmidler, kaffe og vafler. Det var gullende rent – interiøret var ganske så gjennomført i lys respatex. Renholdet fortsatte ned i et skinnende

Sjømannshjemmet i Cardiff. De tre skandinaviske nasjoners flagg pryder fasaden.

blankt maskinrom med nyvaskede filleryer på dørken. På brua traff jeg en hyggelig skipper fra Vedavågen på Karmøy. Det tok ikke lang tid før han dro frem en sliten bibel – full av gule lapper/ bokmerker. Fra lapp til lapp fikk jeg en leksjon i Skriftens bekreftelse på israelernes rett til Vestbredden og Gazastripen.

Kort tid etter døde skipperen, og «Fredsbudet» ble solgt. Jeg har underhånden fått vite at skip og skipper var et så symbiotisk fenomen at videre drift...i den form...i vår tid....?

Nye tider krever fornyet formidling. I dag synes sosiale medier å være møtestedet.... Men da må man vel ordne kaffe og vafler selv? Kan noe ha gått tapt i det mellommenneskelige? Kan man laste ned en app med kaffe og vafler + en klem på 37 grader?

Kaffe og vafler...! Det var dopet i norsk kulturliv.

Sjømannshjemmene

Et stort problem i fortidens sjøfart var overnatting i fremmed havn (som oftest i Nord- Europa).

Det var sjøfolk sendt fra Norge (og Norden) som ventet på mønstring, som ventet mellom mønstringer og som ventet på lagelig hjemreise.

Ut fra sin økonomi var de fleste prisgitt såkalte «boarding-mastere» og deres «boarding-houses» – tarvelige pensjonater, ofte kombinert med bar og bordell. De ble utsatt for ran og shanghaing, lopper, lus, kakerlakker og veggdyr. Det var stinkende ille, og de eneste som trivdes var tuberkel- og difteribakteriene.

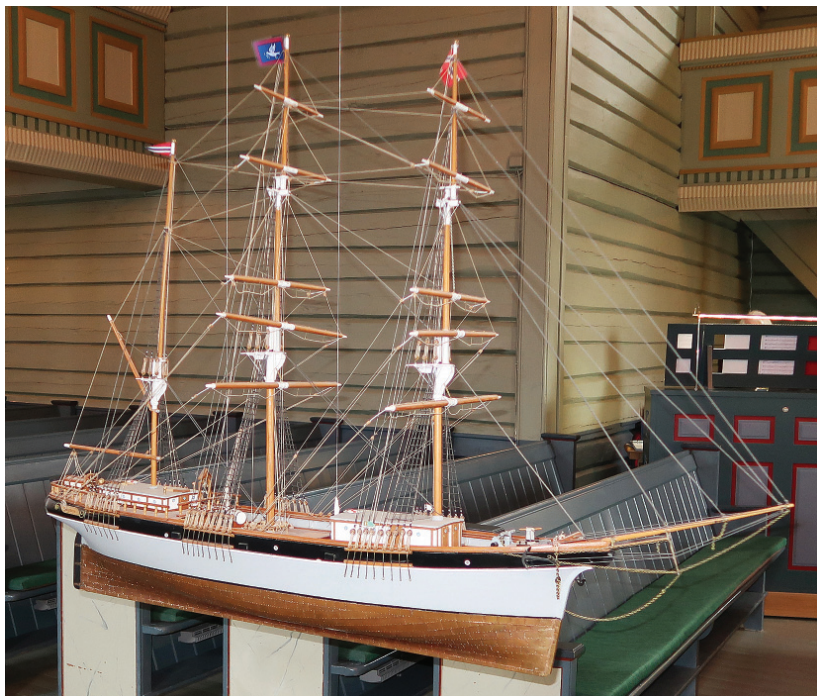
Men noen tok grep:

I 1901 stiftet noen humanister og idealister «Foreningen for de skandinaviske Sjømandshjem i fremmede Havne» (Scandinavian Sailors Temperance Home) og etablerte over kort tid et titalls pensjonater fordelt på sentrale havner. Her tar vi for oss ett:

I Cardiff bodde skipsreder Morten Smith-Petersen, født i Grimstad i 1885. I 1916 forærte han den skandinaviske forening to naboeiendommer til et sjømannshjem. Gaven ble gitt til minne om hans far, Fredrik Smith Petersen, sønn av den første Morten, Grimstads store reder.

Morten d.a.y hadde slått seg opp i Cardiff som reder og megler.

Disse sjømannshjemmene fikk stor betydning under første verdenskrig da de huset flere torpederte skipsmannskaper.

Bark «Polykarp», b. Hegdekjær i Strandsfjorden i 1880, seiler fortsatt – som kirkeskip i Landvik kirke. Bygget av modellbyggere ved IMI-huset, Grimstad. Den fører Dueflagget i stortoppen. Foto Knut Brautaset

Broderkretsen på havet

Det var denne, og dette, jeg egentlig hadde tenkt å skrive om, så her har innledningen kommet noe ut av proporsjoner med artikkelens tiltenkte struktur og kjerne....som herved koker ned til noen personlige opplevelser og inntrykk.

Vi er nok en gang i Cardiff. En februardag i 1885 lå mange norske skuter og ventet på bør (på det meste skal der ha vært opp mot 100). Folkene, blant dem en rekke skippere og styrmenn, samlet seg i sjømannskirken hvor Birger Anneus Hall (1858 – 1927) forrettet. Han regnes som grunnleggeren av «Broderkretsen på Havet» da han der og da, sammen med sjøens folk, fant det påkrevet med en åndelig og moralsk opprustning til sjømannens vel.

Birger Hall tegnet selv symbolet «Dueflagget».

Skipperne som viet seg broderkretsens idé og organisasjon, førte dueflagget i stortoppen og holdt gebet ved enhver anledning.

Broderkretsen har, i motsetning til de tidligere nevnte organisasjonene, ført en litt anonym tilværelse – i det minste i mine øyne. Og det tok noen år med dypdykk i sjøfartshistorien før jeg ble oppmerksom på den og omfanget av virksomheten.

Men nå vet jeg mer:

Bl.a. at de var medstiftere til den maritime folkehøyskolen på Risøya (Gjeving, Tvedestrand); at både Broderkretsen og skolen lever i beste velgående, og at de fortsatt driver forkynnelse, tilbyr mat og losji for de sjøfarende - såvel som for land- og strandkrabber (jeg regner meg blant de siste).

Jeg hadde etter hvert hørt og lest om dem, men møtte dem konkret i Skagen en sensommer da gjestehavnen var full av tyskere og en håndfull fulle nordmenn. Støynivået var høyt.

Gjestehavnens sanitæranlegg var tilgjengelig formedelst kr. 100.-. ...Det kan ha vært en dårlig dag for betjeningen, men jeg

Dueflagget i Grimstad Sjømannsforening – en gave fra Carsten S. Due. Hans far, Trygve Due, var med i Broderkretsen. Foto Knut Brautaset

Broderkredsens Sømandshjem i Hvide Sande. Trivelig sted!

følte meg renere da jeg gikk inn, enn da jeg gikk ut av dusjen.

Men så; skrått over gaten og på vei opp mot sentrum lå et gult (skagengult, selvsagt) stort murstenshus kalt Sømandshjemmet og med dueflagget i kolorert relieff over inngangen. Og jeg ruslet inn.

Et lite oppslag i resepsjonen reklamerte med dusj kr. 30.- inkludert håndkle (!), men såpe måtte man holde selv. Badene (de hadde to) var gullende rene som huset for øvrig – det hele noe preget av respatex... Og der var en kafeteria med enkel, men god morgenmad, ditto frokost og middag - og, for oss henfalne: et røgerom hvor man kunne medbringe kaffekoppen, nøre pipen, lese Jyllandsposten, Nord-Jyske Tidende og Skagen på onsdag - og sludre og småprate med de lokale.

Skagen er, selv med adskillige mengder sand, så langt fra noen ørken, men Sømandshjemmet var likevel en oase.

Jeg var en flittig gjest i noen år, hver gang med båt - men ikke flittig nok til at stedet kunne lønne seg. Sømandshjemmet ble derfor solgt til den danske, kristelige fagforening som kurs- og konferansesenter.

Så, for få år tilbake, var vi noen «alderdommer» som forlot Grimstad i en noe, men ikke mye yngre bil, med kurs for Hvide Sande: porten mellom Ringkøbing Fjord og Vesterhavet. Porten til det danske bibelbeltet. Vi skulle ned og se på restaureringen av den før omtalte skonnerten «Svanen» ved et av de lokale verft. I Hvide Sande lå og ligger et lite Sømandshjem. Selvsagt med dueflagg.

- Kr. 650. pr natt (utenom sommersesongen) for et fullverdig hotellrom med bad, inkl. morgenmad.

Vi ble, som gjester flest, godt mottatt. Likevel hadde vi følelsen av en ekstra glede fra vertskapets side. For den håndfull store betjeningen hadde alle gått på Bibelskolen i Grimstad.

Broderkretsen utga i alle år «Bud fra havet», og gjør det kanskje fortsatt?

Konklusjon

...Egentlig ikke... - Der var «bevegelser i tiden» – i både pietistisk og liberal retning. «Grundtvigianismen»⁴ (liberal) hadde lokalt fotfeste ved etableringen av en av landets første folkehøyskoler: Vigmarken i Landvik i 1875.

Pietismen fikk imidlertid også en offisiell aksept i prestestanden. Den manifesterte seg visuelt i at kirkerommene ble skrellet for dekor og malt i nøytrale farger for å unngå distraksjoner i forkynnelsen av Ordet fra prekestolen. Både Grimstads første kirke fra 1849 (nå Engene kirke) og Grimstads nye kirke fra 1881 er, tross sine volumer og monumentalitet, gode eksempler på de nøytrale og spartanske interiører som ble rendyrket i «bedehusidealet».

Gisle Johnson (1822 – 1894) (ved Universitetet i Christiania fra 1848, professor fra 1860) startet i 1851 en pietistisk forkynnelse og initierte kristelige organisasjoner som i mangt pustet ild til glørne etter Hans Nielsen Hauges vekkelse. Han tok riktignok forbehold om at legpredikanter kun måtte benyttes i nødstilfeller.

Det kan i denne sammenheng kanskje virke paradoksalt, men det kan vurderes om liberalismens gjennomslag i norsk politikk (ved midten av 1800-tallet) la noe av grunnlaget for oppblomstringen

av pietistiske bevegelser som for det øvrige organisasjonsliv. Disse bevegelsene var imidlertid landsomfattende.

Når man så sitter igjen med et «Bibelbelte» med en noenlunde avgrenset geografisk og demografisk utbredelse... så kan kanskje fiske og sjøfart – havfiske, fangst og langfart ha spilt en rolle?

Kilder

Skriftlige:

Salmonsens Leksikon

Wikipedia, norsk og engelsk

Store norske leksikon, nettutgaven

The Oxford Companion to Ships and the Sea

Bjørklund, Jarle Georg: Mesan skjøt!

(Til Grimstad Sjømannsforenings 150 årsjubileum 2004)

Grimstad Bys Historie

Per Ivar Ruhaugen (red.)

Muntlige:

Carsten Due

Arnhold Danielsen

Kirsten Lindeberg

Johan H. Kloster

Espen Collett

Evy de Jong

Grethe og Tore Gullaksen

Illustrasjoner:

Alle illustrasjoner er fotografert eller tilrettelagt av Knut Brautaset

Noter

- 1 Jean Calvin (1509 – 1564). Fransk-sveitsisk kirkereformator med sterk påvirkning i Skottland, Nederland og deler av Tyskland.
- 2 Blant «arkitektene» for denne meget liberale og «redervennlige» loven fant man professor, jurist og stortingsmann Anton Martin Schweigaard, opprinnelig fra Kragerø – og hans disippel: jurist, reder og stortingsmann Morten Smith Petersen fra Grimstad. (stortingsmann fra 1857).
- 3 Loven la ned forbud for legmenn å forkynne og arrangere religiøse møter uten sogneprestens samtykke. Den ble opphevet i 1842. Og i Grimstad ble det arrangert oppbyggesler i private hjem - med tilreisende predikanter «allerede i 1840-årenes begyndelse»(Grimstad Bys Historie, s. 446).
- 4 Nikolai F. S. Grundtvig (1783 – 1872). Dansk teolog, med innflytelse over hele Skandinavia. Folkehøyskolenes grunnlegger.

Bilder fra en barndom

Av Knut Øvensen

Disse bildene er glimt fra barndommen min først og fremst i 1930-åra. De består av situasjoner som jeg kan se for meg, nesten som i virkeligheten.

Det jeg husker best fra barndommen i Vesøya, er pappas båtbyggeri, som vi kalte «bua». En høy, grå bygning med store porter lå helt ned til vannkanten, støttet opp av lange, solide jernbarduner. Bakenfor lå en rødmalt bygning i to etasjer, også med store porter i enden. På sida av begge bygningene hadde «sava» sin plass med det store, runde sagbladet og en lang benk på ruller.

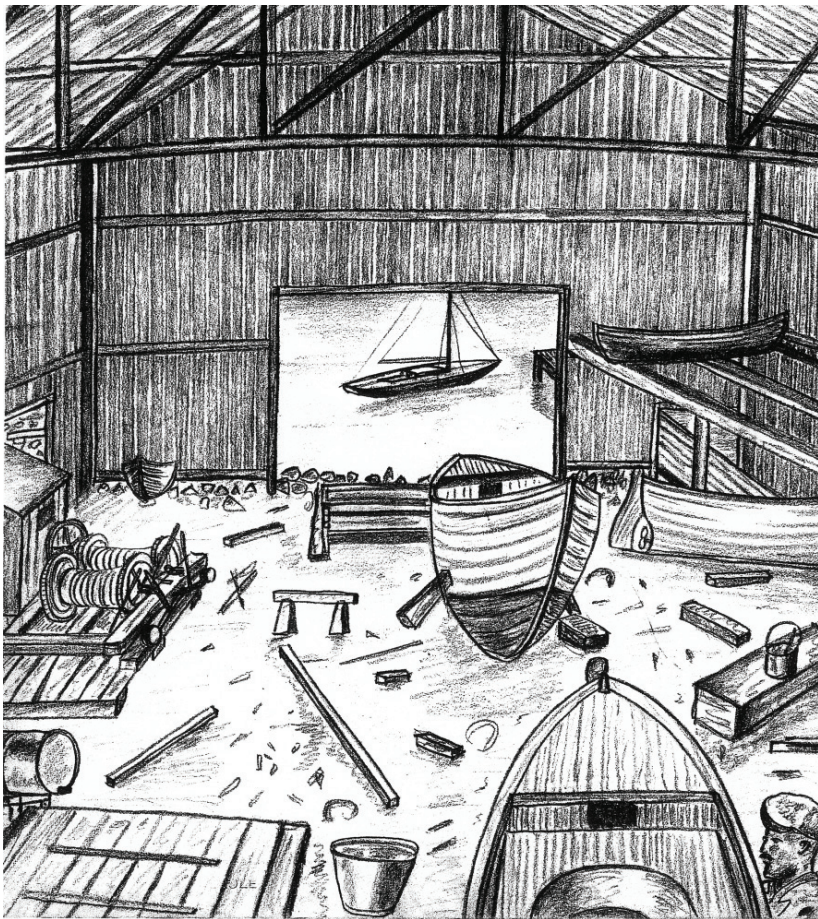
*Vi ser den grå sagbygningen og taket på den øverste bua.
Akwarell William Mønneich 1946*

Herfra skrådde kjerraten (fra tysk kehr-rad: vendehjul) ned til stranda. Over og under skråplanet løp en lang kjetting på jernhjul øverst og nederst. Det øverste hadde motor.

Ofte var vika fullpakket av tømmerstokker som vi prøvde å balansere på når vi badet. Som regel havnet vi i vannet.

Så ble tømmerstokkene heftet på den rullende kjettingen med en solid jernkrok og dradd opp til sagbenken.

Her hadde sagmesteren, bistått av en «bakskjærer», ansvaret

Interiør av den store bua. Blyanttegning Knut Øvensen

for skjæringen av tømmerstokkene til bord, planker og bjelker. Avskjæret av stokkene ble etter hvert skåret opp til fyringsved, populær fordi «honveden» var så rimelig.

Sagmesteren var den eneste av arbeiderne som nøt en tittel, ellers gikk det på fornavn. Jeg ville gjerne se på og prate med han når han filte sagbladene. Han hadde en lun måte å være på.

Som liten gutt prøvde jeg ofte å snike meg ned til bua. Der var det spennende å være. Da kom mamma etter meg. Hun var redd for at jeg skulle skade meg, særlig i maskinrommet der brede drivremmer kom ned fra en aksling under taket og fikk de forskjellig maskinene til å fungere. Jeg kunne jo også falle i sjøen. En gang hadde jeg snudd meg og ropt: «Gå du bare hjem og steig fiskekagå!» En uttalelse som jeg ofte fikk hørt siden.

Jeg syntes den store bua var veldig høy, men Ole fortalte: «Ho` va` møe høyåre før då mi bygde «Vesø». Ho va` hondre og femten fod lang og fikk tri mastå`. Etterpå blei bua senka 2-3 metå. Det va` `kje nødvendig å ha `o så høy når mi bygde mindre båda`.»

Når det ikke var bygging av båter, ble bua brukt til vinteropplag av mindre båter. Her var det et populært sted å leke, for eksempel «å ta bom». Da gjaldt det å gjømme seg mellom eller oppi båtene. Ei jerntralle på skinner ble brukt til å sette båter ut i vannet, og ta dem opp.

Da jeg ble litt større, satt jeg ofte interessert og fulgte med når Ole spleiset tau eller wire. Han brukte en slags tykk syl for å lage åpning i tauet. Den kalte han «merlespiggå». Jeg lærte siden at det skulle staves merlespiker. «Den herre vaiå-spleisen må e kle», kunne han si, og da snurra han tynn snor rundt spleisen så brukerne ikke skulle stikke seg. Jeg så han brukte en liten treting som han kalte klekølle, for å stramme snora.

Ole laget ofte master eller flaggstenger av lange granstammer. Da brukte han ei brei øks, «boldøks», og bandjern. Dette var arbeid som måtte være nøyaktig. For å få en rett strek hadde han en spesiell teknikk. Han krittet en stram snor, løftet den rett opp og slapp den ned, Da ble det en hvit strek som han kunne hogge etter.

I den innerste bua ble det bygd mindre båter: sjekter, en overbygd lystbåt, en drake som var en type seilbåt, populær særlig den gang. Den måtte ha tung kjøl på grunn av store, spisse seil. Da ble det laget en form i hardpakket sand som det ble helt flytende bly i. Jeg sto på god avstand og så på dette spennende arbeidet.

I andre etasje i rødbua lå «skaffestaua». Det var nok tidligere sjømenn som hadde satt navnet på den. Å skaffe var jo å spise. Der satt tømmermennene og slappa av i matpausen med brødsiver, «stykkå mad» som det hette, og kaffe på flaske. Her gikk praten, og jeg lyttet ivrig til opplevelser helst fra sjølivet og fra Amerika der mange hadde vært. «Vesø» var ofte inne i praten: «E huskå då mi bygde «Vesø». Det skipet var det største som var hendt i Torskeviga .

I motsatt ende av andre etasje lå et lite rom. Her fant jeg tegninger til båter, særlig til motorskonnert «Vesø», tegnet med tusj på lerret av onkel Lars, som i mange år eide «Vesøen Baad-byggeri» sammen med pappa. Rommet ble lenge brukt til kontor. På en vegg i samme etasje var det hengt opp halve modeller av båter. Jeg la merke til at de var satt sammen av flere lag tre. Onkel Lars og pappa brukte modellene når de laget tegninger til båter, tror jeg.

Unggutt som jeg var, kunne jeg jo ikke være med på selve båtbyggingen. Men jeg kunne «holde imot «på naglene når en bordgang ble klinket. Da var jeg kanskje til litt nytte ved siden av å samle høvelflis i sekker.

Tvers over bukta lå smia. Her måtte den være, i god avstand fra bua på grunn av brannfaren. Det var moro å sitte og se når Ingemann, smeden, svingte hammeren og smidde det rødglødende jernet til forskjellige båtbeslag. Han var en humørfylt kar som kunne komme med spøkefulle bemerkninger.

Her i smia sto den digre jerngryta der det ble smeltet bek. Ved brygga kunne det ligge båter som ble reparert. Jeg husker navn som «Eno» og «Juni 3», fraktekuttere fra Rønnes. Når dekksp planker skulle skiftes ut, måtte de drives med tjæredrev

som først ble rullet på kneet til driveren. Et par av arbeiderne var spesielt dyktige til dette, å slå drevet ned i sprekkene, «nata», mellom plankene. Det måtte brukes forskjellige drivjern og en spesiell kølle som hadde en egen lys klang. Så ble flytende bek hentet fra smia og fylt i nata fra en avlang beholder med trang hulletut. Dette måtte skje i en fart før beket størknet.

Skulle det skiftes planker på utsida, sto tømmermennene på en liten flåte. Hvis plankene måtte bøyes, ble de ofte «kokt», dvs dampet i «kokerenna» som lå et stykke unna. Jeg husker at arbeiderne hadde tjukke votter på når de fortet seg med de varme plankene ut til skuta.

Ytterplankene skulle bli festet med lange skipsspiker eller trenagler. På bua sto det en slags dreiemaskin der et skarpt

Ei skøyte på slippen med bua i bakgrunnen. Linolsnitt i farger Knut Øvensen

avrundet jern var festet på en skyvbar sleide. Jeg så på når de satte inn trestykker og dreide dem til ca. tommetjukke nagler som var litt avrundet i den ene enden. Disse naglene ble helst brukt til nye båter. De ble slått gjennom et hull i ytterplanken og spantet, og fikk en kile på baksida. Jeg tror pappa mente at trenagler var sterkere enn spiker.

Jeg har tidligere skrevet om forskjellige typer verktøy som tømmermennene hadde, og som jeg så i bruk, for eksempel skarvøksa med bladet på tvers. Den ble brukt når de skulle jevne spanta på innsida.

På bortsida av den store bua lå slippen der en stor «vogn» gikk på skinner ut i sjøen. En sterk vinsj måtte til for å hale opp båter til reparasjon og bunnmaling. En gang kom det en fant og spurte om han kunne få skøyta på slippen, noe pappa var villig til. Han krevde nok ikke betaling.

Fanteskøyte i Leiholmsund. Akvarell Knut Øvensen

I den lille skøyta bodde en stor familie det meste av året. Kona gikk ofte omkring og solgte f.eks. visper som mannen hadde laga sjøl av ståltråd, eller det kunne være knapper, trådsneller og andre nyttige ting. Kona hadde gjerne et av barna med som mamma bød «et stykke mad», men det måtte helst være med bare smør. Når de gikk, sa kona alltid «Takk for handelen og adjø!»

Jeg husker at ei skøyte ble revet ned helt til vannlinja og bygd opp igjen. En tømmermann som jobbet her, hadde vært i «Statene» og nesten glømt sitt morsmål. Jeg hørte han kalle bjelkene for «bims» og boltene hadde «seveneit» tykkelse.

Øverst i den store bua var det et stort golv, spanteplanet, populært kalt «planen». Noen år senere så jeg pappa tegne opp omrissa til spant på golvet, og laga modeller, maler, av tynt tre. Så ble spanta skåret ut etter malene.

En spesiell hending ser jeg tydelig for meg. En kald vinter ble det skåret store isblokker utenfor brygga. Det ble brukt lange sager med handtak på tvers så begge hender kunne brukes.

Pappa og et par andre hadde bygd revegård like ved huset hjemme. Det skjedde i en periode med gode priser for produksjon av sølvrevskinn. Revene trengte mye fôr. Det ble ofte brukt hestekjøtt fra utrangerte hester ved siden av fisk bl.a. steinbit («kattfisk») som ingen ville spise. Kjøttet måtte holdes kjølig, og da ble isblokkene tatt i bruk. Det ble lagt kjøtt mellom isblokker med sagflis over som isolasjonsmateriale. Det var den tids kjølerom.

Jeg kan ikke huske at pappa var borte lenge, unntatt da han og Ole reiste til Rånåsfoss. Det var lengre enn til Oslo, forsto jeg. Jeg så at de tok med seg forskjellig skipsverktøy. De skulle bygge en lekter ved ei elv.

Pappa gikk etter hvert over til også å bygge hus, hytter og brygger. Jeg ble ofte med han i motorsjekta til arbeider nær sjøen.

I 1936 bygde han bl.a. Strand hotel, og i 1939 verkstedhallen ved Sørlandets tekniske fagskole. Der sto jeg og så på jernbindinga. Det var tungt arbeid, og arbeiderne svettet i den sterke sola.

Pappa hadde ikke kontor. Han la tegningene utover spisebordet hjemme og brukte blyant og gangetabellen som han hadde i hodet, til å regne ut anbudspriser. Var det noe han spekulerte på, tok han gjerne en runde rundt bordet.

I 1937 begynte jeg på Frivoll skole. Jeg var den eneste eleven fra selve Vesøya, der det bodde bare tre familier hele året. Det eksisterte ikke noen skyss den gangen, så jeg måtte gå hele veien. Men mange ganger hadde jeg følge med Ingart fra nabogården, og av og til noen andre, for eksempel fra Maløya.

Knut holder en modell av lykta på Vesøyhauet montert på stein. Foto Knut Brautaset

Pappa hadde tidligere tilsyn med flere av fyrlyktene i Grimstad-skjærgården, en jobb han overtok etter sin far. Til slutt hadde han bare lykta på Vesøyhauet. Jeg ble av og til med han på den bratte stien opp dit. Lykta var elektrisk og hadde en stor 200 watts pære. Det kribla litt i beina da jeg klatra opp stigen fra underbygningen og kom gjennom luka til selve lyktehuset. Pappa skiftet pære og pusset linsene med en slags fjærkost. Jeg så på skjermene som gikk rundt på grunn av varmen fra lyspæra, og gjorde at lyset ble borte med bestemte mellomrom. Bak ett av «vinduene» var det rødt og grønt glass. Når lyset gikk gjennom dem, skulle de varsle om en farlig grunne, forsto jeg. Så gikk pappa gjennom ei jerndør til en plankegang rundt lykta for å pusse vinduene. Plankegangen hadde rekkverk, men pappa ville nok helst at jeg ikke kom ut. Det var langt ned.

Hvis strømmen var borte lengre tid, måtte pappa ut, kanskje i mørket, og koble på parafinlampe.

Vi bodde jo nær sjøen, og jeg ble med på mange båtturer. Noen kvelder fiska vi «villing» og småtorsk utfor Nipholmen og Grooseholmen.

Men mer moro var det å dra ut til Teistholmen, sitte på ei berghylle og fiske berggylter med lange bambusstenger. Stanga måtte jeg ha hjelp av pappa for å holde.

På formiddagen hadde jeg vassa langs stranda og funnet «kuonger» til agn. Innholdet var så fast at det satt godt på kroken. Da kunne berggylta ikke så lett «stjele» agnet. Når stanga bøyd seg kraftig, var det noe tungt på kroken, og vi kunne slenge ei velvoksen berggylt innover fjellet

Jeg kunne også finne spisse skjell som satt klistra fast på fjellet under vannet. Pappa kalte dem med et lurt smil for «pattesjyll». Det gikk lenge før jeg fikk høre grunnen til navnet. Før i tida når mødre som hadde småbarn, fikk vondt under amminga, kunne de legge slike skjell på brystet og få trukket ut verken. Men det riktige navnet var jo albuskjell.

Under hummerfisket om høsten kunne jeg spørre pappa: «Kan e kje vere me de og trekke teinene i morra?» Jeg ble vekt tidlig mens himmelen enda var rød over Maløya. Like utfor brygga fant pappa den første dobben og halte ei teine over ripa. Jeg kikka godt etter om det satt en hummer bak spilene. Var den der, slo den kraftig med halen da pappa fikk den opp og tatt lengda med en målepinne. Var den «undermåls», måtte den tilbake i sjøen. Pappa fuska ikke med slikt.

Pappa hadde knytta fast en jernbolt på et snøre. Den firte han til bunns. «Åffå gjør du sånn?» spurte jeg. «Då kan e høre på lyden om det e stein på bonnen. Håmmåren holder se mest i steina,» svarte han. Etter at han hadde hengt nytt agn i teina, lot han den synke til bunns mens han rodde og dro i grastauet samtidig til han fikk teina så nær steinene som mulig. Nå gjaldt det at hummeren fant kalven og krøp gjennom den lille åpningen inn i teina.

«Å ta krabbå» var noe jeg kunne bli med på når kveldene ble litt mørke. Da rodde vi så nær de ytre holmene som vi vågde,

Lyse etter krabber en mørk sommerkveld. Limfarger Knut Øvensen

mens vi lyste med ei sterk lykt som hang på en stake utfor båten. Det var lagt ei plate over lykta. Han som sto med nettinghåven på ei lang stang, måtte ikke bli blenda. Så han ei krabbe, var han snar og fikk den opp i ei kasse, men noen havna utenfor og krabba rundt på tiljene.

Det var ikke vanskelig å finne kursen hjemover, litt til venstre for det røde blinket fra Vesøyhaue'.

GAMLE GRIMSTAD-PROFILER (XI)

Ragnar Aalvik (1888-1961) **Med hjerte for det grønne Grimstad**

Av Erik Aalvik Evensen

Grimstad kirke kneiser over havn og småby, en storslagen trekirke i byens mest maleriske grønne lunge. Fra den gruslagte plassen hvor «Mor Norge sender sine sønner ut», skuer man en skimrende horisont, hopetallet av øyer og skjær og i bakkant de blånende åsene i innlandet. To massive brannkanoner peker ut over byen, og nede i bakken står «Søllings Minde», reist for å hedre redningsskøytekonstruktøren. Nær kirken ligger amfiet, et nyere anlegg med mulighet for mange slags forestillinger. Smale grusganger og gangveier snor seg mellom blomsterbed og mektige trær, mellom graver fra bronsealder og hvite parkbenker. Knausen med navnet «Kjerkeheia» blant de lokale, er en frodig og fargerik park, representativ og vakker så lenge den stelles og holdes ved like, og et samlingssted for generasjoner og gjennom generasjoner. Den tjener som et symbol for den lille byen ved Skagerrak – en småby som kombinerer det grønne og det blå: et frodig og grøderikt landskap og det store blå hav som har vært skueplass for byens viktige skipsfart.

Men slik har det ikke alltid vært. På tidlige malerier og

Portrett av Ragnar Aalvik

fotografier fremtrer Kirkeheia som naken og steinete. I likhet med byens andre heier og knauser er den fri for vegetasjon, knapt et tre eller en busk forstyrrer profilen som kan strekkes mellom Vardeheia, Møllerheia, Fløyheia, Kirkeheia og Binabben. Årsakene til dette nakne landskapet finnes antagelig i et krysningspunkt mellom snauhogst av eikeskogen på 1600-tallet, generelle klimatiske forhold og et i utgangspunktet magert jordsmonn. Så derfor ligger byens nye kirke der (innviet i 1882), nesten ubeskyttet på den fargeløse knatten. Det skulle gå noen år før spesielt én mann så mulighetene for en staselig park som kunne harmonisere og utfylle samspillet mellom bygg og landskap. Disse planene må også sees i sammenheng med andre foreninger, tiltak og aktiviteter som skulle berike byen fra første del av 1900-tallet: Treplantningskomitéen, Selskapet for Grimstad Bys vel, utvikling av en grønn industri, hagebruk og hagebruks-skole.

I alle disse grønne initiativene skulle Ragnar Aalvik spille en vesentlig rolle.

Grimstad ved forrige århundreskiftet. Fløystadsamlingen. Grimstad bys museer. Utsnitt av foto. Knut Brautaset

Ragnar Aalvik var født i Lyngdal den 4. juli 1888. Hans far, sokneprest Nils Pedersen Aalvik kom fra bonde- og embetsslekt i Ytre Aalvik i Hardanger, mens moren, Marie Aalvik f. Due, var av Due/ Gude/ Schødt-slekt. Hennes far var Christopher Due, tollkassereren som var en av Ibsens få venner i Grimstad. Maries mor var Louise Augusta Due, f. Gude.

Det ble tidlig klart at unggutten i Lyngdal skulle følge en strak linje hvor målet var utdanning og praksis innen hagebruk. Han begynte i lære på Sandveds Hagebruksskole i Stavanger i 1906, var en stund ansatt hos fylkesgartner Oscar Schei i Fredrikstad og flyttet videre til stilling ved Norges Landbrukshøyskole i 1907. Han hospiterte ved samme skoles hagebruksavdeling i årene 1909-1910. I 1910 fikk han jobb som herredsgartner i Vinger og ble i denne kommunen til 1913. Deretter ventet Sørlandet, og i perioden 1913-1917 fungerte han som fylkesgartner i Aust-Agder med bopel i Grimstad. Denne stillingen ble avbrutt av en heller kort periode som disponent ved hagefrøavdelingen ved Grimstad Gartneri (1917-1918), før han vendte tilbake som fylkesgartner og ble trofast i denne jobben helt frem til pensjonsalder i 1958.

Fylkesgartner Aalvik studerte i 1916 konserverindustri i Danmark etter oppdrag fra Grimstad hagebrukslag og ble også sendt til Sverige i studieøyemed. Begge disse oppholdene har en klar forbindelse til opprettelse og drift av to kjernebedrifter i Grimstad: Grimstad Gartneri og Grimstad Konserverfabrikk. I stor grad var det på hans initiativ at Konserverfabrikken kom i gang i 1917, og også i utviklingen av Grimstad Gartneri på tidlig 1900-tall, var han virksom.

I 1918 giftet han seg med Anne Havstad fra Havstad i Landvik. De bosatte seg i Lauvstø, fikk barna Marie og Nils Karsten og var et par som på hvert sitt vis preget viktige områder i samfunnsliv og i frivillige organisasjoner. Han som embedsmann med vilje og evne til å fremme og utvikle hagebruk, fruktdyrking og etablering av «grønn industri», hun som trofast støttespiller i Husmorforeningen og som en pionér i grimstadskolen. På 1950-

tallet stod hun for frivillig opplæring på skolekjøkkenet på ettermiddagstid – av byens gutter.

Hans store innsats i det frivillige arbeidet for et grønt Grimstad, begynte allerede i 1917. Da ble han innvalgt i byens Treplantningskomité som hadde som sitt nær sagt naturlige formål å plante trær. I vår tid har gjengroing blitt et nasjonalt problem, den gang ønsket man å forskjønne byen med tilplanting og ikke minst vakre alléer. I dag finnes knapt rester igjen av alléene langs Arendalsveien og Lillesandsveien. Da Selskapet for Grimstad Bys Vel ble grunnlagt i 1922, var Aalvik igjen en aktiv pådriver og koplingen til en park foran Grimstad kirke ble snart åpenbar. Gjennom resten av livet var Kirkeheia hans hjertebarn: det store arbeidet skulle ta flere år og ved oppnådd pensjonsalder tilbrakte han nesten daglig mye tid i parken. Da var han for øvrig blitt «æresbygartner» etter ønske fra kommunen og følte et stort ansvar for vedlikeholdet av byens fineste park. Lang tid før dette hadde han for øvrig tegnet et utkast til en «renessanse-inspirert» hage foran det nyåpnede Ibsenhuset. I våre dager er tegningen tatt frem igjen, og kan kanskje bli til inspirasjon for restaureringen av hagen.

I årenes løp kom det utallige fagartikler fra hans hånd og han

Grimstad kirke og Kirkeheia, september 2016 . Foto PIR

fikk også utgitt 11 hefter om hagebruk. I hele 50 år var han sekretær for Grimstad og Lillesand Hagebrukslag, og fikk da også fortjent Aust-Agder Hagebruksselskaps sølvmedalje for «fortjeneste av hagebruket» i fylket. Det bør også nevnes hans verv som formann i Aust-Agder Bærlag og Skolehageutvalget. Kort tid før Andre Verdenskrig organiserte han en betydelig bærekspert til England. Ved hans død hadde kommunen anbefalt at han ble tildelt Kongens fortjenestemedalje.

Ragnar Aalviks virke bar rik frukt. Han opplevde en sterk og varig utvikling av hagebruk og gartneri i distriktet. Ikke minst når det gjaldt forståelsen av den grønne industriens verdiskapende sider, fikk han oppleve økende forståelse og fremgang. Da han døde i 1961, omtalte avisene ham som «saklig og elskverdig, respektert og aktet av alle». Det er på flere måter hans fortjeneste at Grimstad i mange sammenhenger kan kalles en vakker by.

En Grimstad-sang blir til

Av Per Ivar Ruhaven

Opp igjennom årene har mange laget sanger til Grimstads pris. Den «offisielle» Grimstad-sangen «Jeg elsker deg Grimstad, min barndoms by» ble skrevet av Hans Hansen Rep og tonesatt av Lars Forsetlund tidlig på 1920-tallet. Reps sang er tidstypisk i den forstand at den svulmer vel mye over av lokalpatriotisme, noe som nok gjør at den synges svært sjelden i dag. Etter krigen var det flere i Grimstad som syntes det var på tide med en mer «moderne» Grimstad-sang. Men hvordan gikk det til at det var den populære dikteren Herman Wildenvey som forfattet en ny Grimstad-sang i 1949?

Fredag 8. april 1949 inviterte Grimstad Folkeakademi til en opplesningsaften. Hovedpersonen den kvelden var Herman Wildenvey som skulle lese fra sine egne dikt. Han skulle overnatte hos familien Stray i deres storslåtte bolig «Sofienlund» på Tromøya. For at Wildenvey skulle slippe å ta buss fra Arendal til Grimstad og tilbake igjen om kvelden, ble Kristen Mørland, som hadde bil, spurt om han kunne hente dikteren på Pusnes ferjestasjonen og bringe han trygt tilbake etter forestillingen.

Dette er hva Kristen Mørland har fortalt om bilturen sammen med Wildenvey:

Herman Wildenvey 1885-1959

Etter å ha installert seg på overnattingsstedet på Tromøya, tok Wildenvey Pusnesferja til Arendal der jeg hentet ham for så å kjøre til arrangementet i Grimstad kino på Dansebakken. Etter at opplesningen i Grimstad var avsluttet tidlig på kvelden, skulle jeg altså kjøre dikteren tilbake til ferjeleiet i Arendal. Det var da han spurte meg om han kunne bli med hjem til meg for å tilbringe natten der. Bakgrunnen for dette var at han hadde observert at det var dekket til festmiddag for ca 30 personer i spisestuen hos familien Stray på Tromøya. Han så med stor ulyst at det antagelig var forventet at han skulle være underholdningsmedium for en fornem forsamling av Arendal bys borgere senere samme kveld.

Jeg var selvfølgelig imøtekommande til dette forslaget, og vi fikk en fortrinnsfull aften hjemme hos meg, med påfølgende overnatting for dikteren. Dagen etter kjørte jeg Wildenvey tilbake til Tyholmen, der han skulle ta ferje tilbake til Tromøya. På veien bort spurte jeg om ikke han «som var så god til å dikte» kunne dikte en Grimstad-sang. Det ville han gjerne prøve på, svarte dikteren.

Da vi ankom ferjeleiet oppsto en litt pikant situasjon. Wildenvey sto på brygga mens båten fra Tromøya landet, og i land steg et 20-talls festantrukne damer og herrer som antagelig hadde vært på den store middagen på «Sofienlund» kvelden i forveien. Wildenvey ble bestyrtet ved tanken på at han kunne bli gjenkjent og få bemerkninger for sitt fravær. Det endte med at både han og jeg gjemte oss bak hjørnet på en tilliggende bygning, inntil selskapsdeltakerne hadde kommet vel i vei fra bryggeområdet.

Det varte noe tid og ingen Grimstad-sang kom, så derfor ringte jeg til ham en kveld og minnte ham om løftet som var blitt gitt på bilturen til Arendal. Få dager senere fikk jeg følgende brev i posten:

Stavern 28/5 1949

Kjære Kristen Mørland.

Takk for sist – og for bilskyssen til Skilsø kai. Det var en hyggelig kveld, - jeg skylder din frue og deg en stor takk. Det er slikt som lever videre et eller annet sted i sinnet, og som kanskje en eller annen gang bryter ut av underbevisshetens bur og blir til inspirasjon.

Ak ja, inspirasjon! Jeg hadde glemt mitt uoverlagte løfte om en sang helt til du ringte forleden kveld. Jeg hørte til min egen forbauselse at jeg lovt å ta fatt på sangen samme aften, og blev mildt fortvilet over min lettsindighet, og visste jo ikke noe om hvorvidt jeg i det hele tatt kunne skrive noesomhelst.

Vel, jeg gikk opp til skrivebordet og skrev disse strofene på den oppgitte melodi med en gang, - som om det hele hadde ligget ferdig og bare ventet. Jeg kunne ikke forklare dette uten ved å ty til den forklaring som dette brevet begynder med.

Nu spør det bare om det er såpass inspirasjon bak min aktivitet at produktet kan brukes. - det vil si synges med mere eller mindre glede av flest mulig Grimstad-mennesker. Du får være så snild å ytre deg herom i det skriv, hvori du som forretningsmann omgående kviterer for mottagelsen, item hvori du som bypatriot, lyriker og oplerer vurderer det som her er skrevet ned. Meg forekommer det å være stjålet ut av min egen underbevissthets arkiv i et ubevoktet øyeblikk. Jeg håper du – og mange med deg – vil venne dere til å synge denne spøkefulle alvorssang til Grimstads pris, - og så håper jeg du lar den trykke. Hvis du synes den er god kan du sette mitt navn under, - jeg har bare gjort hvad jeg blev bedt om og syntes jeg burde gjøre for gammelt vennskaps skyld.

Med ærbødig hilsen til fruen, felles venner og bekjente.

Din hengivne
Herman Wildenvey

Vedlagt fulgte Wildenveys sang skrevet med penn:

GRIMSTAD-SANG

Mel.: For Norges Kjempers Fødeland

Det stiger fra et Sørlandskor
en klang fra gamle dager:
«O, Sørland, du min Moderjord»
i mandig vemod klager.
Det var fra Christiansand den klang
den gamle kjære Sørlandssang...
Men det er Grimstad denne gang
med sine egne Krag'er.

Nu blander også Grimstad by
sin røst i Sørlandskoret:
En gammel tone blir som ny
når vi forlanger ordet.
Vår by ved Rosfjordbuktens strøm
er blitt den sande Sørlandsdrøm.
Dens faste grunn var gamle Grøm,
et fruktbart bondejorde.

Her blomstrer alt som blomstre kan
om ikke i palasser,
så i en hage, ved en strand
med hus av alle klasser.
En ungdom reiser bort, men snur
og må nok hjem igjen en tur,
for her er piker, sang og Fuhr
som ingen andre plasser.

Her er det ikke kuns idyll
og drøm og ablegøyer.
Men kommer du for den sags skyld,
så skal du se for løyer:
Til hjertets takt, i dansetrinn
fra brygga danser ungdom inn
i Sørlandstrylleriets spinn
om holmer skjær og øyer.

Et leve byen bordet rundt
det har vi sagt og sunget.
En skål for Grimstad året rundt
når sommer'n er forklunget.
En skål for stort såvel som smått,
en skål for både ondt og godt,
som skrevet står hos Marcus Scott,
for her har «Kilden» sprunget.

Vi våger Terje Vigens ry
på byen vår å mynte.
Da Ibsen gikk i Grimstad by
han første verset nynte.
Hans sang falt inn i verdens spill,
vi glade er og takker til,
og vi er født og ende vil
der Ibsen selv begynte.

Kristen Mørland var en av stifterne av Grimstad Rotary våren 1949, og bare noen dager etter at han hadde mottatt brevet med sangen, ble den sunget for første gang på klubbens stiftelsesfest på Strand Hotel den 6.juni 1949. Men før han fikk sangen trykt og kopiert, forandret han stedsnavnet i andre verset. Rosfjordbukten ble skiftet ut med Groosefjorden.(Det var vel grenser for hva en kunne forvente av Wildenveys lokal-kunnskap).

I 1953 gav Mørland originalmanuskriptet til Nic Thomassen i 70-års gave. Thomassen var nemlig den første presidenten i

Fra overleveringen av Wildenveys originalmanuskript til Grimstad Bymuseum. Fra venstre president i Grimstad Rotaryklubb Asle Wennesland, Kristen Mørland og museumsbestyrer Jarle Bjørklund. Foto fra Grimstad Adressetidende 1. juli 1995 (Karin Engh).

Grimstad Rotary. I 1995 fikk klubben tilbake originalen av Nic Thomassens datter, Liv Malde. Det ble da besluttet å overlevere denne til Grimstad Bymuseum ved museumsbestyrer Jarle Bjørklund. Asle Wennesland, som da var president i Grimstad Rotary, uttalte at selv om gaven ikke hadde noe med Ibsen å gjøre, så hadde muséet kanskje også plass til Wildenvey. Bjørklund repliserte at «selv om vi har en høy terskel, så slipper vi inn Wildenvey».

«Hvis du synes den er god kan du sette mitt navn under», skriver Wildenvey i følgebrevet til sangen. Det ble gjort, men etter som årene gikk, har det vist seg at ikke alle versene var like «gode». Et par av versene er blitt utelatt, og da Byselskapet i 1975 utga heftet: «Grimstads pris i dikt og sang. Gamle og nye by-og bygdesanger for storkommunen Grimstad, Eide, Fjære og

Landvik», ble også teksten i tredje vers endret fra «for her er piker, sang og Fuhr» til «og må nok hjem igjen en tur».

I dag er Fuhrs vinkjeller historie. Men originalversjonen av tredje vers i Wildenveys Grimstad-sang er igjen på plass når Byselskapet i høst gir ut gamle og nye Grimstad-sanger i anledning av byens 200-årsjubileum. Boka er redigert av trekløveret Odd Grjotheim, Odd Johnsen og Per Stifoss-Hanssen og har fått tittelen : «*Mi kan'kje kalle Grimstad storby Sanger, cabaret- og revyviser fra Grimstad*».

Kilder

Trond Audun Berg

Karin Engh (Artikkel i Grimstad Adressetidende 1. juli 1995)

Odd Johnsen

Asle Wennesland

Postmannslaget

Av Per Ivar Ruhaven

Marivold har blitt et populært utfartssted for Grimstad-folk, ikke minst om våren og høsten når Bodil og Hans Johansen serverer vafler og kaffe på søndagene.

I årsberetningen for 2015/ 2016 kan vi lese om Marivold ferie hjem, eller Postmannslaget:

«Kjøkkenet er malt, nye benkplater i aluminium er montert og 2 nye kjøleskap er anskaffet. En stor kraftig kjøkkenvifte over komfyrene er montert. På Gaustadblikk Høyfjellshotell kunne vi gratis hente nye møbler til peisestuen, og i spisestuen har stolene fått nye setetrekk. Til vinduene ble det sydd nye gardiner som løftet rommene mange hakk. Siden 2008 har Bodil og Hans Johansen hvert år fortsatt med salg av vafler i påsken, og på søn- og helligdager om våren og høsten. De gjør

Bodil og Hans. Foto Knut Brautaset

en fantastisk innsats som ikke bare styrker Selskapets økonomi, men det er også et flott tiltak som folk tydeligvis setter veldig stor pris på. Utleie og vaffelsalg fører fremdeles til at det ikke er vesentlige, direkte utgifter forbundet med at vi beholder Postmannslaget. Det er derfor styrets oppfatning at vi bør beholde stedet, og når kjøkkenet nå er pusset opp, og det er kommet nye møbler i peisestuen, håper vi på mer bruk til utleie.»

Årsberetningene fra Byselskapet og Skjærgårdskomiteen samt protokollen fra siste general-forsamling kan du finne på Byselskapets hjemmeside: www.grimstadbysvel.org

interoptik

Holvik

Storgt. 17, 4876 Grimstad
Tlf. 37 04 07 35

Vi har det
utroligste!

Telefon: 37 25 66 00

Leif
SKALLEBERG

LEKER

Agder Musik

INGEMAN STAD

Vossgate 1 - 4878 Grimstad
Telefon: 37 04 05 42

Joh. Gundersen a/s

GULLSMEDFORRETNING
EGET VERKSTED
TLF.: 37 04 06 49
STORGATEN 29, GRIMSTAD

Circle K Grimstad
Telefon 37 04 06 68

Grimstad Adressetidende.

AVISEN FOR GRIMSTAD
www.gat.no
Telefon sentralbord: 37 25 80 00

Advokat M.N.A.
ASLE WENNESLAND

Henrik Ibsengate 9, Grimstad
Tlf: 37 25 25 90 - Mobil: 45 16 67 92
E-post: awennes@online.no

norli

STORGT. GRIMSTAD TLF.: 37 04 05 25
E-POST: grimstad@norli.no

— *STORT UTVALG I LOKALHISTORIE* —

Achilles

HÅNDSYDDE SKO & BRUKSKUNST

HAR NÅ FÅTT TE
KIRKEGATEN 1, 4878 GRIMSTAD
www.achilles-sko.no
MOBIL 906 09 920

MAN., TIRS., ONS., FRE. 10 - 14 • TORS 14 - 17

SOMMER:
LØR. 10 - 13

Kulturhuset Legesenter

Storgt. 33 - 4876 Grimstad

Telefon: 37 25 28 28 - Telefax: 37 25 28 29

ØSTERHUS ELEKTRO AS

AUTORISERT EINSTALLATØR

Bjønneveien 7, 4879 Grimstad

Tlf.: 37 04 50 80, Fax: 37 04 31 99

Helsebutikken

i Grimstad

Storgt. 31

4876 Grimstad

Tlf: 37 04 94 08

post@helsebutikkengrimstad.no

www.helsebutikkengrimstad.no

AKTIV HELSE I FOKUS

Fysioterapi og kiropraktikk

Fysioterapeutene Kleivene og Pabst
Kiropraktorene Lothe, Raven, Irgens og Nenseter
Fokussenteret, Storgt 90
Telefon fysioterapeut: 37043854/Kiropraktor: 37044688

Br. Rislå Tellefsen "GRØNNSAKSBUA"

Oddensenteret
Mobiltlf.: 906 86 955

WWW.SOR.NO/FORSIKRING

Kjøp forsikring
hos Sparebanken Sør

BESTE
REISEFORSIKRING
FLERE ÅR PÅ RAD

Vi sørger for at du får de forsikringene du trenger gjennom vårt eget forsikringsselskap, Frende Forsikring.

Ta kontakt med en av våre rådgivere i Grimstad eller kjøp direkte på www.sor.no

SPAREBANKEN SØR

 FrendeForsikring

Auto Rep. A/s

BILVERKSTED — SERVICE

Biloppretting og lakkering

Telefon: 37 04 05 32

HUSFLIDSTUA

Godt utvalg i broderier og garn.

Alt til Åmlibunaden. Mann og dame.

Vi tar syoppdrag.

Storgt. 32, 4876 Grimstad

Telefon 37 04 89 14

HUSFLID
STUA

Hesnesveien 160

4885 Grimstad

Tlf: 37 25 17 50

post@hesnesgartneri.no

www.hesnesgartneri.no

Øystein Pettersen

— Midt i gågata —

Tlf.: 37 04 33 33

Herre - Ungdom

FiskernesSalgslag

Torskeholmen, 4876 GRIMSTAD
Telefon: 37 04 02 01 - Telefax: 37 04 37 50

Telefon: 37 04 11 40

BERGEMOEN
4886 GRIMSTAD

EiendomsMegler

Storgata 33, 4876 Grimstad

Tlf.: 37 25 82 50

www.eiendomsmegler1.no

SpareBank

SR-BANK

Storgata 33, 4876 Grimstad

Tlf.: 02002

www.sr-bank1.no

ODDEN GULLSMIE A/S

4892 Grimstad

Tlf.: 37 04 15 59

STRANNA AS

Økonomisk Rådgiving

Odd Petter Birkeland

Grimstad – Tlf. 982 07 005

E-post: opb@strannaconsult.no

Nottos Pølser

Fortsatt like lange på begge sider

Boks 134 - 4891 Grimstad

Din lokale baker

Tlf.: 37 09 09 10 • www.samberg.no

SMAG&BEHAG

GRIMSTAD

Storgaten 14 – Grimstad – Tlf. 370 40 900
kontakt@smag-behag.no – www.smag-behag.no

Tannlege MNTF

KNUT ERIC JØRGENSEN

Torvet 10, 4836 Arendal
Tlf.: 37 02 55 22

G. GUNDERSEN AS ~ 37-04-11-00
STORGT. 26, 4876 GRIMSTAD

KITTY

Kl 09.00–17.00
Kl 10.00–15.00

ESKEDAL ELEKTRISKE A/S

Pharos v. 2, 4890 GRIMSTAD

- Belysning
- Hvitevarer
- Småelektrisk
- Telefoner
- Elektriske installasjoner
- Varmepumper

**DET LØNNER SEG
Å HANDLE HOS KJENTE**

Tlf. 37 04 05 44
Fax 37 04 94 04

 EL-KJEDEN

Storgt. 15, Grimstad
Tlf. 37 04 21 88

Tannlege MNTF
Fredrik
Fæster-Granhaug

Grimstad Kulturhus
Storgt 33, 3.etg
4876 Grimstad

Tlf 37 04 01 58
Fax 37 04 55 84

ADVOKATENE

LARS THS. RODVELT(H)

MARIANNE RODVELT

M.N.A

Sentralbord: 37 25 81 80

Skolegaten 6 – Grimstad

I kontorfellesskap med
Advokatfirma Hald & Co DA

www.advokatrodvelt.no

Bedøk AS

Autorisert regnskapsfører - Medlem av NARF

Tlf: 47 47 17 00 - Fax: 37 04 95 95
www.bedok.no

Bergemoveien 40, 4886 Grimstad

Telefon: 37 25 82 82
Telefax: 37 04 28 30

E-post: post@byggeriet.no

LANDVIK HISTORIELAG

- Bonde og menneske. Knut Hamsun.
- Midt i vår verden. Landvik kirke 175 år.
- Med sol over skogkledte lier.
- Gull i strupen, sølv i jorda. De syngende bønder.
- Liv og Lagnad i Landvik.
- Nytt "Liv i Landvik."
- Vandring ut
- Landvik bygda vår

FÅES KJØPT I BOKHANDELEN

 A D V O K A T F I R M A
FOLKMAN & CO

ANDERS FOLKMAN
ADVOKAT

Agder Økonomi

Regnskap - Rådgivning

Autorisert regnskapsførerselskap

Arendalsveien 40, 4878 Grimstad
Tlf.: 37 25 86 00 • E-post: post@agder.com
www.agder.com

BERGS HÅR HESTETORGET

inneh: liv berg

Storgaten 33
4876 Grimstad
370 49100

NORSK TIPPING

Grimstad Bensinstasjon

Shellbrygga, Grimstad - Tlf.: 37 04 03 67

Storgata 12, 4876 Grimstad • Telefon: 37 04 14 00

VI KAN BIL!

JP &

Thygesen AS

BIL & KAR. VERKSTED

LILLESANDSVN. 29, 4877 GRIMSTAD

TLF. 37252930 www.jpthygesen.no

REMA 1000

GRØM

bare lave priser

Telefon: 37 04 54 70

riips

Storgata 23
4876 Grimstad
37 04 04 80

Vi har det du trenger innen:

Maling og tilbehør • Tepper og gulvbelegg • Tapeter • Gardiner og utstyrsvare

FARGERIKE

GRIMSTAD

Interiørgården - Bark Silas'vei 8 - 4876 GRIMSTAD - Tlf. 37 25 28 00
www.fargerike-grimstad.no - post@fargerike-grimstad.no

ØkonomiService AS

Regnskap • Bedriftsrådgivning

Tønnevoldsgt. 29,
4877 Grimstad

Telefon: 37 25 66 80

PEUGEOT
AUT. FORHANDLER

CHR. REPSTADS SØNNER A/S

- Salg av nye og brukte biler
- Verksted
- Periodisk kjøretøykontroll
- Delelager

Vi reparerer alle bilmerker

Tlf. 37 25 61 70 Delelager/verksted/kontor

Tlf. 37 25 61 75 Salgsavd.

Faks 37 25 61 78

Arendalsveien 74, Bie – 4878 GRIMSTAD

ETABL. 1898

Fevik Steinindustri a/s

Moy Moner - 4870 Fevik • Tlf.: 37 04 72 31 • Fax: 37 04 71 48
Postadresse: Postboks 11, 4889 Fevik

- IKKE BARE GRAVSTEIN!

- PEISER -
- PLATER UNDER / FORAN OVN -
- KJØKKENBENKPLATER -
- STEINPLEIEMIDLER -
- GRAVLYKTER OG LYS -
- M.M. -

ET NATURPRODUKT

*Din egen
eplemost*

*K.G. Puntervold AS, Industriveien 6,
Østerhus Næringspark.
www.puntervoldigrimstad.no*

PUNTERVOLD

I GRIMSTAD

- Naturlig eplemost i generasjoner

SIVILARKITEKT

MNAL

PAAL MALDE

TEL: 37 25 61 10 - 920 80 432

TORVET 2, GRIMSTAD WWW.MALDE.NO

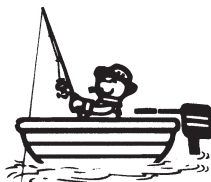

Håndverksbaker siden 1907

Adresse: Storgt. 21, 4876 Grimstad. Tlf.: 37 04 04 46

UGLAND

Grimstad Bådsenter

Telefon: 37 04 13 58

DITT LOKALE MILJØVENNLIGE RENSERI

HESTETORVET *Task & Rens*

KULTURHUSET – STORGATEN 33 B, 4876 GRIMSTAD – TLF.: 37 04 41 11

Montér®

Grimstad

Tlf.: 37 25 26 50

7 - 18 9 - 15

café **IBSEN**

- Kåret til Norges kosligste café.

Løkkestredet 7 • Tlf. 37 27 57 63

SELSKAPET FOR GRIMSTAD BYS VEL

Interessante bøker for alle som har tilknytning til distriktet

Reidar Marmøy: Grimstad på 1900-tallet. Bind 1. Endelig er den her, den fullstendige historien om Grimstad de første ti-årene av det forrige århundret. Denne boka inneholder alt, fra det kommunale styre og stell og næringslivets opp- og nedturer, til utedoer og gatebelysning. Utgitt 2004. **Pris kr. 300.**

Reidar Marmøy: Grimstad på 1900-tallet. Bind 2. Her er fortsettelsen på byhistorien. For første gang får vi en fyldig beretning om hvordan det var i lokalsamfunnet Grimstad under 2. verdenskrig. Boka tar ellers for seg små og store hendelser i etterkrigstidas Grimstad, og er beretningen om småbyen i sin siste fase før sammenslåingen med nabokommunene. Utgitt 2010. **Kr. 500.**

Reidar Marmøy: Herbert Waarum – fra plastbåter til bedehus. Denne boka ble utgitt til Waarums 80-års dag i 2004. Herbert Waarum er kjent som mannen bak den første norskbygde plastbåten, men her hører vi og om et aktivt liv på andre felt. Foruten et grundig bilde av hovedpersonen, byr denne boka og på en god porsjon nyere Grimstad-historie. **Kr. 100.**

Reidar Marmøy: Håøy – losenes øy. Boka gir en inngående beskrivelse av los-samfunnet på Håøy. Leserne kan følge slektene der ute, og vi får et klart bilde av forholdene under skiftende ytre vilkår. **Kr. 100.**

Reidar Marmøy: Et menneske på jorden. Om Jens Svendsen Haaø, kjent fisker og predikant fra Håøy. Boka forteller om vennskapet mellom Haaø og Gabriel Scott, og den har med Jens Haaøs etterlatte manuskript om fiske og fiskeredsaker. **Kr. 100.**

Reidar Marmøy: Navn i Grimstad skjærgård. Foruten en forklaring på ca. 1100 lokalnavn fra skjærgården, er denne boka også en velskrevet og veldokumentert beretning om liv og levnet, historie og sjøfart på strekningen fra Sømskilen til Auesøy. Boka er illustrert av Bengt Petter Hansen. **Kr. 100.**

Knut Brautaset: Ibsens Grimstad. Om Grimstad på den tiden Ibsen bodde her fra november 1843 til han forlot byen som 22-åring i april 1850. Boken beskriver bl. a. hendelser som fant sted i Grimstad på den tiden. **Kr 200,-.**

Erik Aalvik Evensen: Fra Kanaan til Det Lovede Landet. Pionerutvandring fra Landvik og Eide til Missouri og Kansas. Popularisert utgave av Erik Aalvik Evensens doktoravhandling fra 2009. 79 personer dro fra Grimstad havn i 1846. Evensens bok følger dem på reisen og i deres nye liv i Amerika. Utgitt i 2011.

Reidar Marmøy: Grimstad skjærgård, navn fiskeplasser, «gode grunner» og trygge løp. Ny og forøket utgave av forfatterens tidligere bok «Navn i Grimstad skjærgård». Utgitt i forbindelse med Reidar Marmøys 85 års dag i november 2011.

Åsmund Bie Eriksen: Gamle Grimstad, byen i mitt hjerte. Åsmund Bie Eriksens populære artikler om dagliglivet i gamle Grimstad kom første gang i 1982. I 2012 ble boka trykket opp igjen for 4. gang

Bjarne Berg: Blikk på Grimstad. 2014

Odd Grjotheim, Odd Johnsen, Per Stifoss-Hanssen: Mi kan'kje kalle Grimstad storby... 2016

Bøkene er til salgs hos NORLI Grimstad, 4876 Grimstad. Tlf. 476 61 531.

Ved forsendelse vil porto og eksp. avgift legges til.

GENERALFORSAMLING 2017

**for Selskapet for Grimstad Bys Vel avholdes
fredag 28. april 2017 kl 1800,
i auditoriet på Grimstad Ungdomsskole, Levermyr.**

Valgkomitéens innstilling blir lagt ut på vår hjemmeside:
www.grimstadbysvel.org 3 uker før generalforsamlingen.

Innkalling med saksliste vil bli kunngjort på vår hjemmeside i god tid før, og i annonse i Grimstad Adressetidende 2 uker før generalforsamlingen.

Som vanlig inviterer vi etter generalforsamlingen til sosialt samvær, neste år som i år, i Jervhuset. Påmeldingsfrist og kuvertpris blir kunngjort i innkallingen til generalforsamlingen.